

Obrazovanje i pristup obrazovanju djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti

Bojić, Andreja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:525305>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Andreja Bojić

**OBRAZOVANJE I PRISTUP OBRAZOVANJU DJECE U
RIZIKU OD SIROMAŠTVA I SOCIJALNE
ISKLJUČENOSTI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNE POLITIKE

Andreja Bojić

**OBRAZOVANJE I PRISTUP OBRAZOVANJU DJECE U
RIZIKU OD SIROMAŠTVA I SOCIJALNE
ISKLJUČENOSTI**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Ivana Dobrotić

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Siromaštvo djece i obrazovanje	3
2.1. <i>Pokazatelji siromaštva djece i ishodi odrastanja u siromaštvu</i>	3
2.2. <i>Odrastanje u siromaštvu, važnost obrazovanja i prepreke pristupa obrazovanju</i>	6
3. Pravo na obrazovanje i prava djece	8
3.1. <i>Međunarodni instrumenti i pravo na obrazovanje</i>	9
3.2. <i>Pravo na obrazovanje i javnopolitički okvir Europske unije</i>	11
3.2.1. <i>Europsko jamstvo za djecu</i>	13
4. Pristup obrazovanju djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u zemljama članicama Europske unije	16
4.1. <i>Pristup obrazovanju i školskim aktivnostima</i>	17
4.2. <i>Učinkovit i besplatan pristup školskim obrocima</i>	24
4.3. <i>Hrvatska i Europsko jamstvo za djecu: pristup obrazovanju, školskim aktivnostima i školskoj prehrani</i>	27
5. Zaključak	32
6. Popis literature	36

Obrazovanje i pristup obrazovanju djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti

Sažetak: Cilj ovog rada je analiza pristupa, odnosno prepreka pristupa djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti obrazovanju. Djeca iz kućanstava nižeg socioekonomskog statusa ne sudjeluju u popratnim obrazovnim sadržajima u istom opsegu kao njihovi vršnjaci zbog barijere u vidu njihovog materijalnog statusa. U radu su analizirani podaci 27 država članica Europske unije, uz poseban naglasak na Hrvatsku, o pristupu uslugama vezanima uz obrazovanje, a koje uključuju školske potrepštine i aktivnosti te školsku prehranu. U državama članicama Europske unije obavezno obrazovanje besplatno je za svu djecu po pitanju školarine, ali ne i u smislu niza drugih troškova koje je ključno financirati kako bi sva djeca adekvatno sudjelovala u procesu obrazovanja. Podaci pokazuju kako u većini država članica Europske unije postoje mehanizmi koji osiguravaju da sva djeca ili barem ona iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa imaju pristup svim obrazovnim uslugama i aktivnostima, no unatoč tome, ostaje mnoštvo financijskih i nefinancijskih prepreka koje stoje na tom putu. Hrvatska ne pridaje dovoljnu važnost ulaganjima u mjere i usluge usmjerene na obrazovanje te su potrebna poboljšanja u tom smjeru. Svrha ulaganja u obrazovanje jest razvoj osobnosti djece kao i utjecaj na njihove buduće živote, budući da im kvalitetnije obrazovanje donosi bolji socioekonomski status u odrasloj dobi.

Ključne riječi: djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, pristup obrazovanju, školski obroci

Education and access to education of children at risk of poverty and social exclusion

Abstract: The aim of this paper is to analyse the access, that is, the obstacles to the access of children at risk of poverty and social exclusion to education. Children from households of lower socioeconomic status do not participate in accompanying educational content to the same extent as their peers due to their material status. The paper analyzes the data of 27 member states of the European Union, with special emphasis on Croatia, on access to services related to education, which include school supplies and activities and school meals. In the member states of the European Union, compulsory education is free for all children in terms of school fees, but not in terms of a number of other costs that are crucial to finance in order for all children to adequately participate in the education process. Data show that in most EU member states there are mechanisms that ensure that all children or at least those from families of lower socioeconomic status have access to all educational services and activities, but despite this, there remain many financial and non-financial obstacles that stand in the way. Croatia does not attach sufficient importance to investments in education-oriented measures and services, and improvements are needed in this direction. The purpose of investing in education is the development of children's personality as well as the impact on their future lives, since better education brings them a better socioeconomic status in adulthood.

Keywords: children at risk of poverty and social exclusion, access to education, healthy school meal

Izjava o izvornosti

Ja, Andreja Bojić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Andreja Bojić

Datum: 27.09.2024.

1. Uvod

Pitanje siromaštva djece jedan je od izraženijih socijalnih rizika u hrvatskom društvu, no unatoč tome, ne dobiva zasluženom mjesto na dnevnim redovima donositelja odluka koji mu još uvijek ne posvećuju dovoljnu pozornost u okviru različitih nacionalnih programa i aktivnosti. Djeca su građani sa svojim pravima, a jedno od tih prava jest da ne odrastaju u siromaštvu (Stubbs i sur., 2017.). Ne postoji jedinstvena i univerzalna definicija siromaštva djece, ali u širem smislu, pojam siromaštva djece podrazumijeva da djeca žive u lošim materijalnim uvjetima te se razlikuje od siromaštva odraslih jer odrastanje u takvim okolnostima može imati dugotrajan učinak na njihove buduće životne prilike i mogućnosti. Čak i kratak period odrastanja u siromaštvu može negativno utjecati i štetiti dobrobiti djece te dovesti do negativnih ishoda u djetinjstvu, ali i u odrasloj dobi (Kletečki Radović i sur., 2017.). Dobrobit djece važna je za svako društvo jer dobrobit u djetinjstvu utječe na budući život odraslih ljudi, ali isto tako i na socioekonomski razvoj. Ukoliko osoba u ranom djetinjstvu ulazi u siromaštvo, to može imati značajne negativne posljedice za njezina postignuća u odrasloj dobi (Stubbs i sur., 2017.). Odrastanje u siromaštvu djeci uskraćuje pristup raznim resursima, poput ekonomskih, kulturnih, fizičkih ili političkih resursa nužnih za razvoj njihove dobrobiti i ostvarivanje potencijala (Minujin, 2005., prema Dragičević i Družić Ljubotina, 2022.).

Slijedom toga, borba protiv siromaštva djece i poticanje unapređenja njihove dobrobiti ima veliku važnost i kako bi se prekinuo međugeneracijski prijenos siromaštva te kako bi se svojoj djeci osigurale jednake mogućnosti (Stubbs i sur., 2017.). Budući da siromaštvo pogađa sve veći broj djece i mladih, potrebno je uzeti u obzir i kakav utjecaj odrastanje u siromaštvu ima na obrazovne ishode kod djece (Bilić, 2016.). O temi siromaštva djece u smislu obrazovanja te samog pristupa obrazovanju i prepreka koje se uz isti vežu se vrlo malo govori u Hrvatskoj, iako ova tema postaje sve aktualnijom u posljednje vrijeme u Europskoj uniji, ali i na globalnoj razini. Sve veću pažnju države i obrazovne ustanove pridaju načelu jednakih prilika u obrazovanju, kao i važnosti prava na obrazovanje, inkluzivnog obrazovanja i „obrazovanja za sve“ (Farnell, 2012., 15). Svi ovi aspekti igraju veliku ulogu u području ljudskih prava, socijalne uključenosti te gospodarskog razvoja (Farnell, 2012.).

Obrazovanje je temeljno ljudsko pravo i kao takvo je regulirano u brojnim nacionalnim i međunarodnim dokumentima (Družić Ljubotina, 2022.). Svatko ima pravo na kvalitetno obrazovanje. To pravo čvrsto je ukorijenjeno u međunarodnim pravnim instrumentima od kojih je većina rezultat rada Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (eng.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation; kratica: UNESCO) i Ujedinjenih naroda (UNESCO, 2023.). Brojni dokumenti koji uređuju građanska, politička, socijalna te kulturna prava naglašavaju važnost dječjih prava te ističu obvezu osiguranja besplatnog pristupa obveznom obrazovanju (Frazer i sur., 2020.). U hrvatskom se kontekstu unutar obrazovnih, a općenito i socijalnih politika, još uvijek pridaje nedovoljna važnost ulaganjima u ciljne mjere i usluge koje bi pomogle djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u njihovom procesu obrazovanja te upravo zato međunarodni i europski dokumenti, poput Europskog jamstva za djecu, daju priliku Hrvatskoj da stvori mjere i politike koje su usmjerene djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (Dobrotić i sur., 2021.).

Obrazovanje mora svima biti dostupno jer ono vodi punom razvoju ljudske osobnosti, njime se jača poštivanje ljudskih prava i sloboda te služi kao temelj za širenje mira, razumijevanja i tolerancije. Drugim riječima, obrazovanje je temelj nastanka tolerantnog, naprednog i održivog društva (Fabijanić Gagro, 2023.). Također, postignuta razina obrazovanja povezana je sa socioekonomskim statusom osobe, dakle, obrazovanje indirektno utječe na posao kojim se osobe mogu baviti. Ako je osoba niže razine obrazovanja, tada se njezin rizik od siromaštva povećava (Družić Ljubotina, 2017.).

Unatoč ukazivanju na važnost obrazovanja kako za pojedince, tako i za društvo u cjelini, obrazovanje je pravo koje je ugroženo zbog velikog porasta siromaštva među djecom te brojnih prepreka s kojima se djeca u siromaštvu, ali i općenito djeca koja odrastaju u kućanstvima s nižim primanjima nose kada govorimo o samom pristupu obrazovanju. Primjerice, pitanje priuštivosti školskih materijala ili opreme za tjelesnu kulturu, zatim nedostatak računala ili interneta u kući što može biti korisno za učenje. Također, prepreke su vezane i uz financiranje školskih izleta ili izvannastavnih aktivnosti, a bitna prepreka je i nemogućnost osiguravanja pristupa visokom obrazovanju, a često i srednjoškolskim programima koje učenici žele pohađati, ali ne mogu financirati odlazak u drugu sredinu gdje bi takve sadržaje pohađali (Dobrotić i sur., 2021.). Kako odrastanje u siromaštvu doprinosi lošijem školskom uspjehu i lošijim obrazovnim ishodima, a djeca koja odrastaju u siromaštvu nerijetko su zanemarena u sustavu obrazovanja (Bilić, 2016.), važno je razviti dodatne programe podrške za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa unutar obrazovnih sustava.

Slijedom toga, ovaj je rad posvećen upravo temi pristupa obrazovanju djece koja žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Radi se o temi od velike važnosti za društvo koja nije dovoljno prisutna u javnosti, a niti je dovoljno istražena kako bi se rizici vezani uz ograničeni pristup djece u siromaštvu obrazovanju mogli prevenirati. Rad je preglednog karaktera te

temeljem dostupne literature i istraživanja ima za cilj prikazati kako države članice Europske unije osiguravaju djeci pristup uslugama iz spektra obrazovanja – posebice školskim aktivnostima i školskoj prehrani – te koje akcije i mjere je potrebno provesti unutar socijalnih politika kako bi se u konačnici osigurao jednak pristup obrazovanju za svu djecu.

Na početku rada definira se siromaštvo djece te njegova poveznica s važnosti obrazovanja, konkretnije ukazuje se na ishode odrastanja u siromaštvu te na koji način siromaštvo postaje prepreka pristupu obrazovanju. Zatim slijedi prikaz međunarodnih instrumenata i dokumenata koji jamče pravo na obrazovanje, uz naglasak na zadnju inicijativu Europske unije – Europsko jamstvo za djecu, dokument koji stavlja naglasak upravo na djecu u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti i teži im osigurati pristup temeljnim pravima i uslugama, među kojima je i pristup obrazovanju. Iznosi se analiza prepreka pristupa, a fokus je na samom pristupu obrazovanju i školskim aktivnostima te zdravoj školskoj prehrani¹ te praksama država članica Europske unije u ispunjavanju ovih usluga. Potom se daje detaljniji prikaz postojećeg stanja u Hrvatskoj uz naglasak na prisutne izazove u samom pristupu obrazovanju te preporuke za njihovo rješavanje.

2. Siromaštvo djece i obrazovanje

2.1. Pokazatelji siromaštva djece i ishodi odrastanja u siromaštvu

Siromaštvo djece sve je češća tema u znanstvenim raspravama budući da se radi o riziku koji je u posljednje vrijeme u porastu, posebice nakon ekonomske krize koja je krajem 2000-ih godina pogodila čitav svijet, pa tako i Hrvatsku (Kletečki Radović i sur., 2017.). Nedugo nakon što su se zemlje počele polako oporavljati od posljedica ekonomske krize, što se odrazilo i na nešto povoljnijim pokazateljima rizika od siromaštva i socijalne isključenosti djece, suočile su se s novom krizom – pandemijom COVID-19. Tako podaci Eurostata pokazuju kako je do pandemije padao udio osoba mlađih od 18 godina u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti te je on, primjerice, 2016. godine u EU-27 iznosio 27.1% i 2019. godine 22.8%, da bi nakon pandemije ponovno porastao i do 2023. godine dosegnuo 24.8%. Trendovi se razlikuju među članicama Europske unije pa je tako, primjerice, u Austriji (2019. 20.1%, 2023. 22.7%) ili Portugalu (2019. 21.9%; 2023. 22.6%) došlo do povećanja stope siromaštva i socijalne isključenosti djece nakon pandemije, dok je na Cipru došlo do njezina smanjenja

¹ Osim ta dva područja, Europsko jamstvo za djecu ističe važnost pristupa uslugama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, zdravstva te primjerenog stanovanja (Dobrotić i sur., 2021.).

(2019. 18.7%; 2023. 16.7%). Potonje je bio slučaj i u Hrvatskoj gdje je u 2019. godini bilo 134 tisuće djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (19.1%), a u 2023. godini zabilježeno je njih 113 tisuća, odnosno 17.3% (Eurostat, 2023.).

Djeca su građani koji imaju svoja prava, a jedno od njih je ne živjeti u siromaštvu. Ona imaju zaštićen položaj u društvu te nisu odgovorna za postupke koji se odvijaju kako bi im se osigurala dobrobit (Stubbs i sur., 2017.). Djetinjstvo je osjetljiva faza života u kojoj se odvija ključni razvoj djece, u kognitivnom, emocionalnom te psihičkom aspektu (Minujin i sur., 2005.; prema Dragičević i Družić Ljubotina, 2022.). Dijete je osoba za sebe koja ima svoj život i ima pravo na zaštitu svojih prava i interesa te poseban status s obzirom na psihičku i tjelesnu ranjivost sukladno svojoj dobi (Šućur i sur., 2015.). Kada djeca žive svoje djetinjstvo u stanju siromaštva uskraćena su za resurse koji su im neophodni za razvoj i napredovanje pa zato niti ne mogu ostvariti svoj puni potencijal i participirati u društvu (UNICEF, 2005.; prema Dragičević i Družić Ljubotina, 2022.). Djeca koja žive u uvjetima siromaštva su ranjiva skupina, njihove potrebe su nevidljive u postojećim sustavima pomoći i podrške, a potrebno je i nužno uvesti politike za zagovaranje prava djece putem konkretnih mjera i usluga kojima se rastući problem siromaštva djece može smanjivati. Za izlazak iz siromaštva djeca ovise o javnim politikama koje im trebaju osigurati pristup društvenim resursima, obrazovanju i zdravstvenoj skrbi (Šućur i sur., 2015.).

Prije ekonomske krize 2008. godine siromaštvo je tradicionalno bilo prisutno kod dugotrajno nezaposlenih osoba te onih osoba koje su niskokvalificirana radna snaga. Ekonomska kriza koja je pogodila velik broj država početkom 20. stoljeća ne samo da je dovela do povećanja siromaštva, već je došlo i do promjene opsega i strukture siromaštva (Družić Ljubotina i sur., 2017.). Izlazak iz siromaštva za već siromašne osobe sve je teži, a u skupinu siromašnih osoba ulazi sve više ljudi koji do tada nisu bili siromašni. Primjerice, raste siromaštvo među radno aktivnim osobama, među obrazovanim osobama, ali i kod djece. Došlo je do pojave “novog siromaštva” (Šućur, 2014.).

Kada definiramo siromaštvo odraslih, definiramo ga kao manjak financijskih sredstava. Siromaštvo djece osim nedostatka financijskih resursa uključuje i “nemogućnost pristupa resursima i aktivnostima” (Minujin i sur., 2006.; prema Bilić, 2016., 93). Dakle, danas se na siromaštvo djece gleda kao na višedimenzionalan koncept budući da je ono mnogo više od same ekonomske uskraćenosti te ne ovisi samo o prihodima, već i o uslugama koje si osoba može (ili ne može) priuštiti. Tu se uz ekonomsku dimenziju te životne uvjete stoga ubrajaju i zdravlje, subjektivna dobrobit, sigurnost, a između ostalog i samo obrazovanje i pristup

obrazovanju (Kletečki Radović i sur., 2017.). Ledić (2018., 10) govori da “dječje siromaštvo nije samo određeno nedovoljnom količinom materijalnih sredstava u kućanstvu, nego i deprivacijom u pogledu osnovnih sredstava za život, društvenom deprivacijom, nedostatkom fizičkog, emotivnog i duhovnog razvoja”. Baš zato je važna činjenica da djeca doživljavaju siromaštvo drugačije nego odrasli. Budući da su djeca najranjivija skupina, prvenstveno zbog svoje dobi i ovisnosti o odraslima, negativni učinak koji odrastanje u siromaštvu ima na djecu značajniji je nego kod odraslih osoba (Notten i Koelen, 2011.; prema Ledić, 2018.). Djeca ne mogu sama preuzeti odgovornost za sebe i za svoj životni standard ili stanje deprivacije, već su ovisna o svojim roditeljima ili skrbnicima (Dragičević i Družić Ljubotina, 2022.).

Kada djeca i mladi tijekom svog djetinjstva žive u neimaštini i lošim materijalnim uvjetima, to može imati dugotrajan učinak na njihov kasniji život. Razlog tome je veća ovisnost djece o vanjskim čimbenicima poput zdrave prehrane te općenito poticajnog okruženja koji utječe na njihov rast i razvoj (Kletečki Radović i sur., 2017.). Siromaštvo i socijalna isključenost djece predstavljaju značajan socijalni rizik jer djeca koja djetinjstvo provode u stanju siromaštva i socijalne isključenosti, ili samo u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, imaju veće šanse ostati u tom riziku i kasnije, u odrasloj dobi (Stubbs i sur., 2017.). Ukoliko djeca žive u ekstremnim uvjetima siromaštva ili je to siromaštvo dugotrajno, posljedice su znatno veće (Kletečki Radović i sur., 2017.). Učinci dugotrajnog siromaštva opasniji su od onih kada su djeca u stanju kratkotrajnog siromaštva i odražavaju se negativno na dobrobit djece, primjerice, stigmatizacija, raskid obiteljskih odnosa i slično (Ledić, 2018.). Također, negativan učinak siromaštva je dugotrajniji kod djece jer su djeca koja odrastaju u siromaštvu izloženija riziku da ostanu trajno u nepovoljnom položaju, pa čak i da se siromaštvo prenese i na sljedeće generacije (Blanden, Gregg i Macmillan, 2007; prema Ledić, 2018.).

Zbog svoje deprivacije, djeca koja žive u siromaštvu mogu razviti lošije zdravlje ili kognitivne i fizičke poteškoće te mogu postići niže razine obrazovanja (Ledić, 2018.). Šućur i suradnici (2015.) grupirali su posljedice dječjeg siromaštva u nekoliko kategorija. Prvenstveno su to *zdravstvene posljedice*, primjerice pothranjenost zbog nedostatka hrane adekvatnih nutrijenata ili pak pretilost zbog jednolične nezdrave prehrane. Također, djeca koja odrastaju u siromaštvu češće obolijevaju od raznih bolesti. Odrasli u siromaštvu i djeca su ranjiva skupina te zbog toga trebaju bolju zdravstvenu skrb koju ne dobivaju ili im je teže dostupna (Šućur i sur., 2015.). Sljedeća skupina posljedica su *socijalne i emocionalne posljedice* jer siromaštvo utječe na socijalni i emocionalni razvoj djece te utječe na pojedine probleme u ponašanju, primjerice, neposlušnost ili impulzivnost. Djeca koja žive u siromaštvu često imaju nisko samopoštovanje,

samopouzdanje, samouvjerenost te lošije socijalne odnose (Šućur i sur., 2015.). *Ekonomске posljedice* također se javljaju u stanju siromaštva jer osobe koje žive u siromaštvu više koriste programe socijalne pomoći. Ekonomski troškovi su veći za pojedince, ali i za društvo u cijelosti. U konačnici, za ovaj rad bitno je kako siromaštvo utječe na kognitivni razvoj djece. Tako govorimo o *kognitivnim i obrazovnim posljedicama* siromaštva. Primjerice, siromaštvo u djetinjstvu ima negativan utjecaj na kasnija obrazovna postignuća djece. Bitno je naglasiti da taj negativan utjecaj nije samo direktan te ne ovisi samo direktno o nedostatku financijskih sredstava. Tu su i indirektni utjecaji koji su vezani uz karakteristike roditelja djece koja žive u siromaštvu. Roditelji koji su siromašni često imaju niže razine obrazovanja, a to nepovoljno djeluje na dječji razvoj jer takva okolina najčešće nije poticajna za djecu. U takvim obiteljima i kućanstvima često nema previše obrazovnih materijala, knjiga, didaktičkih igračaka i slično. Isto tako, roditelji su u manjoj mjeri uključeni u proces obrazovanja svoje djece, ne uče s njima i ne provode vrijeme s njima (Šućur i sur., 2015.).

2.2. Odrastanje u siromaštvu, važnost obrazovanja i prepreke pristupa obrazovanju

Među gore spomenutim rizicima i nepovoljnim posljedicama odrastanja djece u siromaštvu je i rizik od neuključivanja u obrazovni sustav ili ranog napuštanja obrazovanja što utječe na budućnost djece, odnosno, ona u uvjetima siromaštva mogu ostati i u odrasloj dobi (Owen i Shaw, 2013.; prema Družić Ljubotina, 2022.). Obrazovanje služi kao moćan alat kako bi se socijalno isključena djeca i odrasli mogli maknuti iz siromaštva i biti punopravni članovi društva. Stoga svatko mora imati pristup kvalitetnom obrazovanju, a to se može učiniti na način da se države obvežu tom cilju putem zakona ili međunarodnih dokumenata. Ipak, samo 70% država jamči da pravo na obrazovanje bude formalno normirano (UNESCO, 2023.). Slijedom toga, gotovo 250 milijuna djece i mladih uskraćeno je za obrazovanje širom svijeta zbog raznih čimbenika poput ekonomskih, kulturnih ili društvenih. Prema procjenama, 771 milijun mladih i odraslih nema osnove pismenosti, a dvije trećine od njih su žene (UNESCO, 2023.).

Činjenica jest da je obrazovanje izravno povezano sa socioekonomskim statusom, što znači da ono utječe na vrstu posla kojem pojedinac može pristupiti, a rizik od siromaštva raste kako se razina obrazovanja smanjuje (Družić Ljubotina, 2022.). Isto tako, više je prepreka koje se nalaze pred djecom u siromaštvu u pogledu njihovog obrazovanja, a najvažnija polazi od materijalne depriviranosti obitelji te djece budući da u takvoj situaciji obitelj ne može odgovoriti na prepreke koje se javljaju, a vezane su uz troškove koje obrazovanje zahtjeva,

posebice tzv. skrivene troškove (npr. trošak izleta, različitih školskih potrepština i sl.) koji su sastavni dio procesa obrazovanja (Družić Ljubotina, 2022.).

Kako obitelji često ne mogu nadići „skriven“ troškove s kojima se susreću kroz obrazovni sustav, djeca koja odrastaju u siromaštvu često ne mogu ravnopravno sudjelovati u procesu obrazovanja što također dovodi do stvaranja obrazovnih nejednakosti. Pavić (2016., 370) definira obrazovne nejednakosti kao “sve vrste zapreka, namjernih ili nenamjernih, koje dovode do strukturno nejednakog pristupa određenim dijelovima obrazovnog sustava ili do različite uspješnosti unutar njega”. Zapreke uključuju razne klasne, rodne, etničke, rasne ili druge nejednakosti koje se prenose na sustav obrazovanja (Pavić, 2016.). Nejednakosti se trebaju rješavati radom na stvaranju jednakih prilika u obrazovanju, što je zadatak obrazovnih i socijalnih politika. “Načelo jednakih prilika” u obrazovanju je pojam koji se sve više javlja u međunarodnim raspravama o obrazovanju, o ljudskim pravima, o društvenom razvoju. Ovo načelo uključuje razne društvene skupine koje su u sustavu obrazovanja prisutne u vrlo malom broju ili su iz obrazovnog sustava isključene. Primjerice, obuhvaćene su osobe s invaliditetom, osobe nižeg socioekonomskog statusa, etničke, rasne i druge manjine, skupine koje su diskriminirane po vjerskoj, dobnoj ili seksualnoj osnovi, a u pojedinim državama ovdje se ubrajaju čak i žene (Farnell, 2012.).

Obrazovne je nejednakosti poželjno smanjiti iz nekoliko razloga, a prvi razlog za to je društvena pravednost. Drugim riječima, trebaju se kreirati obrazovne politike unutar kojih će društveni položaji biti isključivo rezultat obilježja pojedinca poput nadarenosti, truda i motivacije. To su obilježja koja bi primarno trebala biti povezana s uspjehom u obrazovanju, a ne njegov socioekonomski položaj i trebaju se reflektirati u njegovom obrazovnom uspjehu. U tom kontekstu ključnu ulogu igraju mehanizmi izjednačavanja obrazovnih šansi (Pavić, 2016.).

Drugi razlog zbog kojeg je poželjno smanjiti društvene nejednakosti je društvena djelotvornost i u tom se kontekstu najčešće govori o ekonomskoj učinkovitosti. Ukoliko se ljudski kapital ne iskorištava ili pogrešno alocira, dolazi do smanjenja ekonomske učinkovitosti, a samim time i životnog standarda ljudi. Ovaj koncept u idealnom smislu postigao bi se na način da svatko zauzme onaj društveni položaj na tržištu rada koji mu odgovara prema urođenim sposobnostima, stečenim znanjima i vještinama te motivaciji (Pavić, 2016.). No, činjenica je da se i dalje veliki broj djece suočava s pristupom obrazovanju, koje je ključno za kasnije ishode na tržištu rada. Naime, u suvremenim se društvima ulaganje u djecu smatra socijalnim ulaganjem jer ima jasan povrat, odnosno, ulaganjem u obrazovanje zauzvrat se dobiva akademski uspjeh djece i njihov kasniji bolji položaj na tržištu rada (Ajduković i sur., 2017.).

Ulaganja u programe i usluge namijenjene djeci smatraju se vrlo isplativim jer u konačnici daju velike koristi za samu djecu i njihove obitelji, ali i za društvo u cjelini. Iako su takva ulaganja u Hrvatskoj znatno niža od ostalih zemalja Europske unije, nije sporno da su od velike važnosti za povećanje dobrobiti djece (Babić, 2020.). Unutar koncepta socijalnog ulaganja, socijalni bi programi velikim dijelom trebali biti usmjereni na izjednačavanje obrazovnih šansi na način da se od djetinjstva ulaže u djecu. Na djeci leži buduće društvo pa je zbog toga takvo ulaganje bitno, a ako djeca žive u stanju siromaštva ili socijalne isključenosti, lako će se naći u rizičnim situacijama (Babić, 2020.).

Dakle, djeca koja žive u siromaštvu izložena su deprivaciji u djetinjstvu, ali može doći i do nastavka siromaštva u odrasloj dobi, kao i do generacijskog prijenosa siromaštva. To ovisi o njihovim potencijalima i mogućnostima za razvoj koji se mogu znatno unaprijediti javnim politikama koje im omogućuju pristup društvenim resursima poput zdravstvene skrbi i obrazovanja (UNICEF, 2005.; prema Dragičević i Družić Ljubotina, 2022.). Djeca su ranjivija i imaju više potreba koje je potrebno ispuniti kako bi djeca razvila svoje potencijale i interese (Šućur i sur., 2015.) i primarno obrazovne politike o tome trebaju voditi računa. Da je siromaštvo nepoželjno i opterećuje i djecu, vidljivo je i u rezultatima istraživanja o mišljenju djece i mladih u Hrvatskoj. Rezultati su pokazali kako su djeca koja odrastaju u siromaštvu među najviše diskriminiranim skupinama djece u srednjim i osnovnim školama (UNICEF, 2008.; prema Kletečki Radović i sur. 2017.). Također, djeca koja odrastaju u siromaštvu ili riziku od siromaštva i socijalne isključenosti su izložena različitim razvojnim izazovima (Ajduković i sur., 2017.).

3. Pravo na obrazovanje i prava djece

Pravo na obrazovanje je jedno od temeljnih ljudskih prava koje se ubraja u kulturna prava, ali je znatno povezano i s ostalim ljudskim pravima i preduvjet je za njihovo ostvarenje (Nowak, 2001.). Ono je ujedno osnažujuće pravo jer služi kao moćno oruđe za „izvlačenje“ djece i odraslih iz siromaštva i socijalne isključenosti te služi kao odskočna daska prema drugim ljudskim pravima (UNESCO, 2023.). Primjerice, osnovna razina obrazovanja je potrebna kako bi osobe ostvarile svoja građanska i politička prava kao što su pravo glasa, pravo biti biran, slobodno izražavanje, informiranje, okupljanje, udruživanje. Isto tako, pravo jednakog pristupa javnoj službi uvjetovano je minimalnom razinom obrazovanja (Nowak, 2001.). Također, ekonomska, socijalna i druga kulturna prava tek se smisleno mogu ostvariti uz određenu razinu obrazovanja, primjerice, pravo na izbor posla ili pravo na jednaku plaću za jednak rad (Nowak,

2001.). Drugim riječima, obrazovanje nastoji izvući žene i muškarce iz siromaštva, smanjiti nejednakosti i osigurati održivi razvoj (UNESCO, 2023.).

Države članice Europske unije sukladno međunarodnim i europskim dokumentima, poput Konvencije o pravima djeteta, temeljnog dokumenta koji već desetljećima promiče prava djece diljem svijeta, imaju obvezu osigurati besplatno obvezno obrazovanje za svu djecu školske dobi, a srednje obrazovanje učiniti dostupnim što većem broju djece kojima je financijski teško pristupiti srednjem obrazovanju (Frazer i sur., 2020.).

3.1. Međunarodni instrumenti i pravo na obrazovanje

Pravo na obrazovanje jedno je od temeljnih prava koje se promiče u okviru međunarodnih dokumenata kojima je središnji interes zaštita prava djece. Početak promicanja prava djece počinje još početkom dvadesetog stoljeća, konkretno 1924. godine kada je donesena Ženevska deklaracija o pravima djeteta, koja promiče prava djece poput prava na razvoj, ishranu, zdravstvenu njegu, socijalnu zaštitu i slično (Kopić i Korajac, 2010.). Osim Ženevske deklaracije, ističe se i Opća deklaracija Ujedinjenih naroda o pravima čovjeka iz 1948. godine kojom se svima, pa tako i djeci jamči pravo na slobodu i jednakost. U ovoj se Deklaraciji zabranjuje ropstvo, mučenje i ponižavanje (Kopić i Korajac, 2010.), a obrazovanje se ističe kao “temeljno ljudsko pravo koje treba biti *besplatno i svakome jednako dostupno*” (Družić Ljubotina, 2022., 175). Kasnije, 1959. godine, važno mjesto u osiguravanju prava djece zauzela je i Deklaracija o pravima djeteta, koja sadrži načela namijenjena roditeljima, ali i donositeljima javnih politika, a koja daju odgovor na pitanje kako djeci osigurati sretno djetinjstvo (Kopić i Korajac, 2010.). Između ostalog se ističe kako dijete ima pravo na obrazovanje koje treba biti *obavezno i besplatno*, obrazovanje koje će mu unaprijediti opću kulturu i učiniti ga odgovornim i korisnim članom društva (čl.7.; Deklaracija o pravima djeteta, 1959.).

Najvažniji instrument za postavljanje standarda o samom obrazovanju je Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju objavljena u 1960. godini. To je prvi pravno obvezujući međunarodni instrument koji je potpuno posvećen pravu na obrazovanje, a do danas ju je ratificiralo čak 110 država (UNESCO, 2024.). Ova Konvencija je snažan alat za unapređenje *uključivog, pravednog te kvalitetnog obrazovanja za sve* i njome se jamči kako obrazovanje nije luksuz već temeljno ljudsko pravo te se zabranjuje bilo kakva diskriminacija i promiču se jednake prilike u obrazovanju. Naglašava kako države imaju obvezu osigurati besplatno osnovno obrazovanje i to uz jednake obrazovne standarde, a srednjoškolsko obrazovanje treba

biti dostupno svima, kao i visoko obrazovanje koje treba biti dostupno sukladno osobnim sposobnostima pojedinaca (UNESCO, 2024.). Potonje se naglašava i u Međunarodnom paktu o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima 1967. godine, posebice kako osnovno obrazovanje mora nužno biti obvezno i besplatno za sve, dok srednje obrazovanje mora biti u što većoj mjeri dostupno (Družić Ljubotina, 2022.).

Dok se do sada istaknuti dokumenti dotiču i prava djece, posebice kada govore o pravu na obrazovanje, prvi je početak zagovaranja dječjih prava obilježen donošenjem Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine. To je prvi dokument koji na međunarodnoj razini zagovara prava djece i postupa prema njima kao prema subjektu s pravima te teži proširiti temeljna ljudska prava na djecu. Konvenciju su do sada ratificirale gotovo sve države svijeta, pa tako i Hrvatska 1991. godine (Kopić i Korajac, 2010.). Prema Konvenciji o pravima djeteta, države stranke priznaju pravo djece na osnovno obrazovanje te moraju osigurati ovo pravo besplatno za svu djecu kao i osiguravanju dostupnosti srednjoškolskog i visokog obrazovanja (čl.28.). Obrazovanje treba biti usmjereno na razvoj djetetovih talenata i sposobnosti te na adekvatnu pripremu djeteta na odgovoran život u slobodnom društvu (čl.29.; Konvencija o pravima djeteta, 1989.).

Potpisnice Konvencije o pravima djeteta su obvezne osigurati svakom djetetu na svom području i zaštitu od diskriminacije glede njihovih osobnih obilježja poput rase, boje kože, jezika, vjere, etničkog ili nacionalnog podrijetla, imovine i ostalih osobnih obilježja (čl. 2.), a u svim postupcima koji se u svezi s djecom provode pred javnim tijelima ili ustanovama mora se prioritetno voditi računa o interesu djece (čl.3.). Slijedom toga i pravo svakog djeteta na obrazovanje treba biti osigurano polazeći od principa jednakih mogućnosti za svu djecu. Slijedom toga, uz obvezu država da za svu djecu osiguraju *obvezno i besplatno osnovno obrazovanje*, one su u obvezi da rade i na razvoju i dostupnosti srednjoškolskog obrazovanja za svako dijete, primjerice uvođenjem besplatnog srednjoškolskog obrazovanja i pružanjem materijalne podrške. Osim toga, države moraju ulagati sredstva i da više i visoko obrazovanje bude dostupno djeci sukladno njihovim sposobnostima. Prema Konvenciji, svakom djetetu trebaju biti dostupne i informacije o školovanju, stručnom osposobljavanju i profesionalnom usmjeravanju, a države trebaju poduzeti mjere i za poticanje redovitog dolaska djece na nastavu te mjere za smanjenje stopa ispadanja djece iz škole. Države koje su potpisale Konvenciju trebaju osigurati da se školska disciplina provodi uz poštovanje djetetovog ljudskog dostojanstva. Također, bitan zadatak za države koje su potpisale Konvenciju je da suzbijaju

neznanje i nepismenost u svijetu te da se olakša pristup znanstvenim i tehničkim spoznajama i suvremenim metodama poučavanja (Konvencija o pravima djeteta, 1989.).

Možemo vidjeti da sama Konvencija o pravima djeteta propisuje širok spektar obaveza koje su zemlje potpisnice dužne poštivati, a kako bi se svakom djetetu – pa tako i djeci u siromaštvu – osigurale pristup obrazovanju. Ovaj se okvir prava dodatno afirmira usvajanjem Svjetske deklaracije o opstanku, zaštiti i razvoju djece 1990. godine, koju prati i Plan djelovanja za primjenu Svjetske deklaracije koji je služio vladama kao vodič da rade na vlastitim planovima djelovanja u svrhu osiguravanja prava djece. Svjetska deklaracija naglašava važnost ulaganja u školovanje djece i osiguravanje osnovne izobrazbe svima (Kopić i Korajac, 2010.).

3.2. Pravo na obrazovanje i javnopolitički okvir Europske unije

Gledamo li od samih osnutaka, Europska unija nije imala zajedničku obrazovnu politiku pa je u procesu kasnijeg razvoja javnopolitičkog okvira Europske unije bilo teško uklopiti ciljeve i mehanizme obrazovne politike u zajedničke dokumente. Ipak, Ugovorom iz Maastrichta 1992. godine postavljene su pravne osnove za reguliranje i pojedinih aspekata obrazovne politike na razini Europske unije. Kako su do tada obrazovne politike bile samostalne, odnosno isključivo regulirane na nacionalnoj razini država članica, time po prvi puta dolazi do početka zajedničkog europskog djelovanja (Žiljak, 2007.). Devedesetih godina naglasak se stavlja na koncept cjeloživotnog učenja koji postaje dijelom Lisabonske strategije 2000. godine čime se daje podrška usklađivanju pojedinih elemenata nacionalnih obrazovnih politika (Pepin, 2007.; prema Žiljak, 2007.). Lisabonska strategija tako je usmjerena na bolju cjeloživotnu participaciju i veća ulaganja u obrazovanje (Žiljak, 2007.). Nadalje došlo je do razvoja europskog obrazovnog procesa kao obrazovne politike na više razina, od lokalne do nadnacionalne (Baketa, 2012.). U 2002. godini objavljen je detaljni program ostvarivanja obrazovnih ciljeva vezanih uz Lisabonsku strategiju kojemu je cilj bilo povećanje kvalitete i djelotvornosti obrazovnih sustava, kao i povećanje dostupnosti obrazovanja svima bez obzira kojoj društvenoj skupini pripadaju (Baketa, 2012.).

Nakon toga usvaja se novi strateški okvir Europa 2020 koji daje veliku upravo obrazovanju budući da ekonomski razvoj zahtjeva sve veću razinu obrazovanja populacije te je nedvojbeno da je potrebno raditi na politici obrazovanja. Cilj Europa 2020 strategije na području obrazovanja bio je do 2020. godine povećati ukupan broj ljudi s visokom razinom obrazovanja, a istovremeno smanjiti ukupan broj onih koji rano napuštaju školu i ispadaju iz obrazovnog sustava (Nedić i sur., 2019.). Podaci Eurostata (2019.; prema Tomljanović, 2020.) pokazuju

kako su se ciljevi vezani uz temu obrazovanja iz strategije Europa 2020 približno ili potpuno ostvarili. Naime, temeljem strategije Europa 2020 očekivalo se smanjenje onih koji napuštaju školovanje na 10%, a prema podacima je vidljivo kako je u 2019. godini ostvarena razina od 10.3% onih koji ranije napuštaju školovanje. To je znatno približavanje zadanom cilju, a također i veliki napredak spram brojke od 13.9% koja je zabilježena 2010. godine, dakle na početku implementacije strategije Europa 2020. Drugi cilj se odnosi na povećanje ukupnog broja ljudi s visokom razinom obrazovanja na 40%, a podaci pokazuju kako je u 2010. godini taj udio bio 33.8%, a u 2019. godini zadani cilj strategije je čak i premašen jer taj udio iznosi 41.3% (Eurostat, 2019.; prema Tomljanović, 2020.).

Unazad nekoliko godina intenziviraju se aktivnosti i na području prava djece i njihova pristupa obrazovanju, s posebnim naglaskom na položaj djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Tako je 2017. godine u Göteborgu predstavljen Europski stup socijalnih prava koji naglašava pravo na kvalitetno i uključivo obrazovanje, ali i nužnost uvođenja dodatnih mjera usmjerenih djeci u riziku. Konkretnije, obrazovanje spada u poglavlje vezano za jednake mogućnosti, gdje se unutar načela 1 ističe kako “svi imaju pravo na kvalitetno i uključivo obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje kako bi održali i stekli vještine s pomoću kojih mogu u cijelosti sudjelovati u društvu i uspješno ući na tržište rada”. Također, treće poglavlje o socijalnoj zaštiti i uključenosti posvećeno je skrbi o djeci i potpori djeci te je navedeno u načelu 11 kako djeca imaju pravo na priuštvu i kvalitetni rani i predškolski odgoj i obrazovanje te pravo na zaštitu od siromaštva, a djeca iz nepovoljnog položaja imaju posebne mjere za povećanje jednakih mogućnosti (Bežovan i Baturina, 2019.).

Europski stup socijalnih prava prati i Akcijski plan koji daje pregled ciljeva koje je u Europskoj uniji poželjno ostvariti do kraja 2030. godine. Cilj koji je bitan za temu siromaštva i socijalne isključenosti se odnosi na smanjenje ukupnog broja osoba izloženih riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti do 2030. godine i to za barem 15 milijuna u cijeloj Europskoj uniji, od čega bi barem 5 milijuna trebala biti djeca. Ovaj cilj je stvoren sukladno činjenici da je u 2021. godini u Europskoj uniji svaka peta osoba bila izložena riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Statistički gledano, to je čak 21.7% ljudi, odnosno 95 milijuna stanovnika Europske unije. Stopa siromaštva djece u 2021. godini iznosila je 24.4%. Također, svaka država članica Europske unije trebala je do lipnja 2022. godine postaviti individualni nacionalni cilj za smanjenje rizika od siromaštva i socijalne isključenosti. Hrvatska je, primjerice, postavila za cilj smanjenje broja osoba koje žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti za 298 tisuća (Europska komisija, 2021b).

Slijedom toga, kao jednu od glavnih aktivnosti unutar načela 11 Europskog stupa socijalnih prava, u ožujku 2021. godine Europska unija je usvojila prvu sveobuhvatnu Strategiju Europske unije o pravima djeteta (eng. *EU Strategy on the Rights of the Child*). To je važna politička inicijativa usmjerena povećanju zaštite djece te kako bi se pomoglo u ostvarivanju njihovih prava. Svako dijete u Europi i svijetu trebalo bi živjeti bez diskriminacije sukladno svojim pravima (Europska komisija, 2021c). Razlika ove strategije od ostalih političkih dokumenata vezanih uz prava djece je što je osmišljena ne samo za djecu, nego i s djecom, njih čak 10 tisuća diljem Europe. Djeca su sudjelovala u pripremi strategije tako što su izrazila svoja mišljenja i prijedloge te su neki od njih iskorišteni za izradu strategije. Osim toga, djeca su sudjelovala i u izradi prilagođene verzije strategije (eng. *EU Strategy on the Rights of the Child - Child friendly version*). Opći je cilj Strategije Europske unije o pravima djeteta “izgradnja najboljeg mogućeg života za djecu u Europskoj uniji i širom svijeta” uključivši zaštitu i poštovanje prava svakog djeteta te stvaranje pravednog i jednakog društva za svu djecu (Europska komisija, 2021c). Strategija uključuje nekoliko ključnih područja kao što su sudjelovanje djece u političkom i demokratskom životu, suzbijanje nasilja nad djecom i osiguravanje zaštite djece, a tu je i područje vezano za siromaštvo i obrazovanje djece, odnosno stvaranje društveno gospodarske uključenosti te rad na zdravlju i obrazovanju djece. Strategija naglašava da svako dijete ima pravo na pristup kvalitetnom obrazovanju jer svatko ima pravo razvijati svoje kompetencije i talente. Pristup obrazovanju treba uključivati svu djecu bez segregacije i bez obzira na etničko ili rasno podrijetlo, religiju, državljanstvo, spol, invaliditet ili druge osobne karakteristike (Europska komisija, 2021c).

Iste godine, zajedno sa Strategijom Europske unije o pravima djeteta dolazi i do usvajanja nove inicijative na europskoj razini, Europskog jamstva za djecu. Radi se o preporuci koja nadopunjuje Strategiju Europske unije o pravima djeteta i koja potiče na donošenje posebnih mjera u području temeljnih usluga – uključivši obrazovanje za djecu koja su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, o čemu je riječ u sljedećem poglavlju. Svojim utjecajem, Europsko jamstvo za djecu treba nastaviti sudjelovati u postizanju jednog od tri glavna cilja Akcijskog plana Europskog stupa ljudskih prava, a to je upravo smanjenje ukupnog broja djece koja su izložena riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti (Europska komisija, 2021.).

3.2.1. *Europsko jamstvo za djecu*

U lipnju 2021. Godine Vijeće Europske unije usvojilo je Preporuku 2021/1004 o uspostavljanju Europskog jamstva za djecu (engl. *European Child Guarantee - ECG*). Preporuka teži tome da se svakom djetetu, a posebice djeci koja odrastaju u riziku od siromaštva i socijalne

isključenosti, osiguraju osnovna prava, točnije pristup temeljnim uslugama i to: djelotvoran i besplatan pristup visokokvalitetnim uslugama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (engl. *early childhood education and care*), zatim uslugama obrazovanja i školskim aktivnostima, najmanje jednom zdravom obroku svakog školskog dana te zdravstvenoj skrbi. Također, bitan je i djelotvoran pristup zdravoj prehrani i pristup primjerenom stanovanju (Baptista i sur., 2023.).

Cilj preporuke leži u ublažavanju siromaštva djece jamčenjem šest ključnih usluga koje su prvenstveno usredotočene na djecu u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (engl. *children in need*; Baptista i sur., 2023.). Prema preporuci Europskog jamstva za djecu pojam “djelotvoran pristup” označava raspoložive usluge, cjenovno i fizički pristupačne, a kvalitetne i pravodobno pružene. To su isto tako usluge za koje korisnici znaju da postoje te da imaju pravo na njihovo korištenje. Također, pojam “djelotvoran i besplatan pristup” označava da, osim što je djelotvorna, usluga se pruža besplatno, bilo na način da se pružanje takvih usluga organizira ili se samo osigura odgovarajuća naknada kako bi se pokrili troškovi pružanja usluge. Na ovaj način korisnicima usluge financijske okolnosti nisu prepreka za jednak pristup uslugama (Vijeće Europske unije, 2021.).

Europsko jamstvo za djecu je jamstvo koje nadopunjuje niz drugih inicijativa Europske unije, a konkretan je rezultat Akcijskog plana Europskog stupa socijalnih prava (engl. *European Pillar of Social Right Action Plan*) (Europska komisija, 2021.). Također, oslanja se i na preporuku o siromaštvu djece pod nazivom “Ulaganje u djecu - suzbijanje krugova deprivacije”, koja je usvojena 2013. godine i služi kao okvir djelovanja za politike i programe promicanja socijalne uključenosti i dobrobiti djece, posebice ranjivih skupina (Frazer i sur., 2020.).

Pojam jamstva, odnosno garancije, predstavljen je tijekom posljednjeg desetljeća unutar programa socijalnog jamstva, konkretno, to su tri preporuke Vijeća Europske unije među kojima je i Europsko jamstvo za djecu iz 2021. godine. Koncept socijalnog jamstva odnosi se na zakonske odredbe kojima je cilj osigurati provedbu onih načela koja su definirana u temeljnim dokumentima Europske unije te se u programima jamstva određuju pružatelji koji su svojim djelovanjem odgovorni za doprinos pravnoj sigurnosti socijalnih prava, posebice onih koji se odnose na pružanje usluga (Ferrera i sur., 2023.).

Kako bi države članice osigurale djeci u riziku djelotvoran i besplatan pristup obrazovanju i školskim aktivnostima te zdravom obroku svakog školskog dana, preporučuje se da utvrde i

otklone sve prepreke financijskog i nefinancijskog tipa te da poduzmu mjere za sprječavanje ranog napuštanja školovanja. Također preporučuje im se osigurati podršku djeci s poteškoćama u učenju, a isto bi tako obrazovne materijale trebale bi prilagoditi djeci s posebnim obrazovnim potrebama i djeci s invaliditetom, primjerice korištenjem uključivih metoda poučavanja i učenja (Vijeće Europske Unije, 2021.). U tom smislu, javlja se potreba i za osiguravanjem dostupnosti velikog broja stručnjaka poput psihologa, logopeda, rehabilitatora, asistenata u nastavi i socijalnih radnika. Također, bitna preporuka je uspostavljanje mjera za potporu uključivom obrazovanju, pri čemu je prvenstveno potrebno izbjegavati segregirane razrede u obrazovnim ustanovama. Preporuča se da osiguraju obrazovne materijalne, knjige, digitalne alate, odjeću ako je potrebna, digitalne usluge i opremu koja je potrebna kako bi se učilo na daljinu putem obrazovnih sadržaja preko interneta. Ovo je potrebno radi unapređenja digitalnih vještina djece te kako bi se prevladao digitalni jaz (Vijeće Europske unije, 2021.). Osim toga u Preporuci o uspostavi Europskog jamstva za djecu navodi se kako bi države članice trebale osigurati djeci jedan zdravi obrok svakog školskog dana te, ako je primjenjivo, prijevoz do obrazovne ustanove. Također, treba raditi na osiguravanju jednakog pristupa školskim aktivnostima poput sudjelovanja na školskim izletima ili u sportskim aktivnostima, kulturnim aktivnostima i drugim aktivnostima koje se provode u slobodno vrijeme (Vijeće Europske unije, 2021.).

Bitan dio za provedbu Europskog jamstva za djecu je suradnja obrazovnih ustanova s lokalnom zajednicom, socijalnom službom, zdravstvenom službom, zatim sa službama za zaštitu djece i/ili obitelji, a isto tako je bitna i suradnja s akterima socijalne ekonomije radi potpore za uključivo obrazovanje, organizacije produženog boravka te mogućnosti sudjelovanja u sportskim, kulturnim ili drugim aktivnostima. U konačnici, bitna stavka je ulaganje u obrazovne ustanove koje trebaju biti centri za uključivanje i sudjelovanje (Vijeće Europske unije, 2021.). Prema Preporuci Vijeća Europske unije o uspostavi Europskog jamstva za djecu, “školske aktivnosti se definiraju kao “učenje putem sportskih aktivnosti, aktivnosti u slobodno vrijeme ili kulturnih aktivnosti koje se odvijaju tijekom ili izvan redovne školske satnice ili u organizaciji školske zajednice”, a „zdrav obrok” označava konzumaciju uravnoteženog obroka koji djeci pruža hranjive tvari koje su im potrebne za razvoj u fizičkom i mentalnom pogledu (Vijeće Europske unije, 2021.).

4. Pristup obrazovanju djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u zemljama članicama Europske unije

U zemljama članicama Europske unije obvezno je obrazovanje besplatno za djecu u smislu same školarine, no na obitelji djece koja su školarci nerijetko ostaje niz troškova poput knjiga, školskih izleta, školske prehrane ili prijevoza do škole (Frazer i sur., 2020.). Ukoliko je u obitelji prisutan nedostatak financijskih sredstava, to otežava obiteljsku situaciju te roditelji ne mogu svojoj djeci priuštiti materijalne i nematerijalne potrebe koje se vežu uz obrazovanje (ali i druge potrebe djece), a što djecu dovodi u stanje višestruke deprivacije. Često im ne mogu financirati niti odjeću i obuću za školu, a pogotovo svakodnevni topli obrok, obrazovne materijale ili dodatne i dopunske školske aktivnosti poput sportskih i glazbenih aktivnosti, učenja stranih jezika, instrukcija za školu, itd. Upravo zato jer ne pohađaju takve aktivnosti te isto tako budu odsutna s razrednih izleta i proslava zbog manjka financija, djeca u riziku od siromaštva imaju ograničeno vrijeme za druženje s vršnjacima u svoje slobodno vrijeme (Bilić, 2014.). Ovo je problem koji se ne može riješiti jednokratnim naknadama za roditelje kako bi svojoj djeci financirali obrazovne troškove, već je potreban sustavan pristup ovom problemu koji bi djeci pružao konkretnu pomoć. Upravo stoga se i unutar Europskog jamstva za djecu stavlja poseban naglasak upravo na ove aspekte obrazovanja djece, odnosno financijske i nefinancijske prepreke unutar obrazovnog sustava s kojima se pojedina djeca i obitelji nose.

Kako bi pomogla u stvaranju temelja za praćenje Europskog jamstva za djecu, Europska Komisija je zatražila pomoć od Europske mreže za analizu socijalnih politika (engl. *European Social Policy Analysis Network* - ESPAN) da procijeni u kojoj mjeri, diljem Europe, djeca u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti imaju djelotvoran i besplatan pristup uslugama koje su obuhvaćene Europskim jamstvom za djecu². ESPAN studija pokazuje da većina zemalja Europske unije ima mehanizme koji osiguravaju da sva djeca (ili barem ona iz kućanstava s niskim primanjima) imaju pristup svakoj od usluga koje jamči Europsko jamstvo za djecu, iako se ti mehanizmi znatno razlikuju u doseg i opsegu. Također, svih 27 zemalja članica Europske unije suočava se s izazovima vezanima uz pristup svim ili samo nekim uslugama. Tako se, primjerice, najčešće identificiraju različite financijske prepreke vezane uz pristup temeljnim socijalnim uslugama, ali postoje i prepreke nefinancijske prirode, među

² ESPAN pokriva ukupno 38 država u Europi, uključujući 27 država članica Europske Unije, zatim Island i Norvešku te 9 država kandidata za ulazak u Europsku Uniju, a to su 6 država Zapadnog Balkana, Albanija, Kosovo, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i Makedonija te osim njih, pripadaju i Moldavija, Turska i Ukrajina (Baptista i sur., 2023.).

kojima se ističu velike teritorijalne razlike u mnogim zemljama koje stvaraju nejednakosti u pristupu uslugama - osobito između urbanih i ruralnih područja (Baptista i sur., 2023.).

Polazeći od središnje teme rada, obrazovanja i pristupa obrazovanju djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, temeljem se podataka ESPAN mreže u nastavku rada daje detaljniji uvid u doseg obrazovnih usluga, s posebnim naglaskom na prepreke pristupa istima za djecu u riziku. Naime, ovaj diplomski rad posvećen je dvjema od šest usluga koje jamči Europsko jamstvo za djecu. Prvenstveno, to je usluga obrazovanja i školskih aktivnosti koja se odnosi na besplatan i učinkovit pristup obrazovanju i školskim aktivnostima za djecu s niskim primanjima, uključujući neke od glavnih školskih troškova u javnom osnovnom i srednjem obrazovanju, poput obveznog školskog pribora (udžbenici i bilježnice) i osnovnih školskih materijala (školska torba, olovke, pribor), školskih uniformi ako ih škola zahtjeva, zatim informatičke opreme, sportske opreme ili glazbenih instrumenata koji su potrebni za nastavu. Također, tu se mogu ubrojiti i razne obavezne izvannastavne aktivnosti kao što su školski izleti, aktivnosti vezane uz sport ili kulturu, ali i troškovi prijevoza do škole i iz škole te neke druge naknade ili troškovi koji su obvezni (Bežovan i sur., 2023.). Osim teme obrazovanja i školskih aktivnosti, u ovom radu posebna pažnja je posvećena temi besplatnih obroka u školi koji su također bitni gledamo li obrazovne sustave. Podaci ESPAN mreže u tom pogledu pokušavaju ukazati u kojoj mjeri je za djecu u potrebi omogućen učinkovit i besplatan pristup barem jednom zdravom obroku svakog školskog dana (Bežovan i sur., 2023.).

4.1. Pristup obrazovanju i školskim aktivnostima

Osvrnemo li se na djelotvoran i besplatan pristup obrazovanju i školskim aktivnostima i situaciju po tom pitanju u zemljama članicama Europske unije, osnovno i srednje obrazovanje su obično besplatni te ne podrazumijeva nikakvu školarinu (Baptista i sur., 2023.). Već je ranije navedeno kako je i u Hrvatskoj unutar Ustava Republike Hrvatske normirano kako je obvezno obrazovanje besplatno (Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, čl. 66). Osnovnoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj traje u pravilu 8 godina, od 6. ili 7. godine života pa do 15. godine života te je obvezno za svu djecu (Dobrotić i sur., 2021). No, valja naglasiti kako je osnovno i srednje obrazovanje popraćeno brojnim troškovima koji su vezani uz školu, a u konačnici ih moraju podmiriti roditelji za svoju djecu. U ove troškove ubrajaju se razni školski materijali koji su školarcima potrebni na nastavi, poput školskih udžbenika, bilježnica, zatim školski pribor kao što je školska torba, olovka ili škare. Ovdje se može pribrojiti i specifična odjeća te informatička ili

školska oprema i glazbeni instrumenti, ukoliko ih škola zahtijeva. Izvanškolske aktivnosti također možemo pribrojiti ovdje navedenim troškovima vezanima uz školu, kao i troškove prijevoza do škole (Baptista i sur., 2023.).

Sagledamo li u kojoj mjeri zemlje članice Europske unije osiguravaju djeci, a posebno onoj iz obitelji nižih primanja djelotvoran i besplatan pristup obrazovanju i školskim aktivnostima možemo vidjeti kako se u 13 država članica Europske unije osiguravaju besplatni potrebni školski materijali poput školskih udžbenika i radnih bilježnica svim učenicima osnovnih te srednjih škola (najviše u sjevernoeuropskim zemljama, npr. Švedska, Finska, Danska; usp. Tablica 4.1.1. i Tablica 4.1.2.). U pet država, među kojima je i Hrvatska, besplatni školski udžbenici i ostali materijali su dostupni samo osnovnoškolskoj djeci (južnoeuropske zemlje, npr. Cipar i Bugarska; Tablica 4.1.1.; Baptista i sur., 2023.). Također, u Hrvatskoj se osiguravaju besplatni udžbenici i srednjoškolcima iz kućanstava koja primaju zajamčenu minimalnu naknadu (Dobrotić i sur., 2021.). U Sloveniji je trenutna praksa takva da su udžbenici i radne bilježnice u potpunosti besplatni za svu djecu od prvog do trećeg razreda osnovne škole, dok ostali učenici od četvrtog do devetog razreda mogu posuditi udžbenike besplatno, ali besplatno ih dobivaju samo djeca iz obitelji niskih prihoda (Stropnik i Prevolnik Rupel, 2023.). Od zemalja jugoistočne Europe, ističe se Bugarska u kojoj država besplatno osigurava školske udžbenike samo za osnovnoškolce za trajanja njihovog osnovnoškolskog obrazovanja, no u akademskoj godini 2024./2025. za djecu u srednjim školama će se osigurati naknade od otprilike 150 eura koje će pokriti troškove školskih materijala poput udžbenika, radnih bilježnica i slično (Kirov i Yordanova, 2023.). Također, valja napomenuti zanimljivu inicijativu koja se provodi u Češkoj, gdje nema financiranja školskih materijala niti za osnovnu niti za srednju školu, pa se zato u školama osigurava preraspodjela rabljenih školskih udžbenika s ciljem pomoći i smanjenja troškova djeci iz kućanstava niskih prihoda (Sirovátka i sur., 2023.).

Tablica 4.1.1. Besplatan pristup školskim potrepštinama i izvanškolskim aktivnostima u okviru osnovnoškolskog obrazovanja u zemljama članicama Europske unije

Država	Školski materijal	Školska oprema	Uniforma, sportska obuća	Informatička oprema	Sport, glazba, oprema	Izvanastavne aktivnosti	Ostali troškovi	Prijevoz
Austrija	Svi	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	-	Svi
Belgija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Bugarska	Svi	Ne	Ne	-	-	-	-	Svi
Hrvatska	Svi	Ne	Ne	Slabo	Ne	Ne	-	Svi
Cipar	Svi	Većina stvari	Ne	Slabo	Slabo	Ne	Slabo	Ne
Češka	Ne	Ne	Ne	-	-	Ne	-	Ne
Danska	Svi	Većina stvari	Većina stvari	Svi	Većina stvari	Svi	Svi	Svi
Estonija	Svi	Ne	Ne	Svi	-	-	-	Svi
Finska	Svi	Većina stvari	Većina stvari	Svi	Većina stvari	Svi	Svi	Većina stvari
Francuska	Svi	Ne	Ne	Svi	Svi	Svi	-	Ne
Njemačka	Većina stvari	Većina stvari	Većina stvari	Slabo	Svi	Slabo	Ne	Svi
Grčka	Svi	Ne	-	-	-	Ne	-	Ne
Mađarska	Većina stvari	Ne	Ne	-	-	Svi	-	Ne
Irska	Svi	Ne	Ne	-	-	Ne	-	Slabo
Italija	Ne	Ne	-	Ne	Ne	-	-	Ne
Latvija	Svi	Većina stvari	Ne	Svi	Svi	Svi	Svi	Ne
Litva	Većina stvari	Ne	Ne	-	-	Ne	-	Većina stvari
Luksemburg	Svi	Ne	Ne	Svi	-	Svi	Ne	Svi
Malta	Svi	Slabo	Slabo	Svi	Ne	Slabo	-	Svi
Nizozemska	Svi	Ne	Ne	-	-	Svi	-	-
Poljska	Svi	Većina stvari	Većina stvari	Slabo	Većina stvari	Većina stvari	Većina stvari	Svi
Portugal	Većina stvari	Ne	Ne	Svi	Ne	Ne	-	Svi
Rumunjska	Svi	Ne	Ne	Ne	Ne	većina stvari	Ne	većina stvari
Slovačka	Svi	Ne	Ne	Svi	Svi	Ne	Ne	Ne
Slovenija	Slabo	Ne	Ne	-	-	Većina stvari	-	Ne
Španjolska	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Švedska	Svi	Svi	-	Svi	Svi	Svi	-	Svi

Bilješka: „Svi“ označava da je ova kategorija besplatna za svu djecu. „Slabo“ označava da je ova kategorija besplatna samo za djecu iz kućanstava nižeg socioekonomskog statusa. „Ne“ označava da većina ili sve stvari u toj kategoriji nisu besplatne ni za koga pa tako ni za djecu iz kućanstava nižeg socioekonomskog statusa. „-“ označava da ova kategorija nije obvezna u školama u državi. „Većina stvari“ označava da je većina, ali ne sve stvari iz ove kategorije besplatna za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa.

Izvor: Baptista i sur. (2023.)

Tablica 4.1.2. Besplatan pristup školskim potrebštinama i izvanškolskim aktivnostima u okviru srednješkolskog obrazovanja u zemljama članicama Europske unije

Država	Školski materijal	Školska oprema	Uniforma, sportska obuća	Informatička oprema	Sport, glazba, oprema	Izvanškolne aktivnosti	Ostali troškovi	Prijevoz
Austrija	Svi	Ne	Ne	Slabo	Ne	Ne	-	Svi
Belgija	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Bugarska	Ne	Ne	Ne	-	-	-	-	Većina stvari
Hrvatska	Slabo	Ne	Ne	Slabo	Ne	Ne	-	Slabo
Cipar	Ne	Slabo	Ne	Slabo	Ne	Ne	Slabo	Slabo
Češka	Ne	Ne	Ne	Ne	-	Ne	Ne	Ne
Danska	Svi	Većina stvari	Većina stvari	Svi	Većina stvari	Svi	Svi	Ne
Estonija	Svi	Ne	Ne	Svi	-	-	-	Svi
Finska	Svi	Većina stvari	Većina stvari	Svi	Većina stvari	Svi	Svi	Većina stvari
Francuska	Svi	Ne	Ne	Svi	Svi	Svi	-	Ne
Njemačka	Slabo	Većina stvari	Većina stvari	Slabo	Svi	Slabo	Ne	Slabo
Grčka	Svi	Ne	-	-	-	Ne	-	Ne
Mađarska	Većina stvari	Ne	Ne	-	-	Svi	-	Ne
Irska	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Slabo	Slabo
Italija	Ne	Ne	-	Ne	Ne	-	-	Ne
Litva	Većina stvari	Ne	Ne	-	-	Ne	-	Većina stvari
Latvija	Svi	Većina stvari	Ne	Svi	Svi	Svi	Svi	Ne
Luksemburg	Svi	Ne	Ne	Svi	-	Svi	Ne	Svi
Malta	Svi	Slabo	Slabo	Svi	Ne	Slabo	-	Svi
Nizozemska	Svi	Ne	Ne	-	-	Svi	-	Ne
Poljska	Većina stvari	Većina stvari	Većina stvari	Većina stvari	Većina stvari	Većina stvari	Većina stvari	-
Portugal	Većina stvari	Ne	Ne	Svi	Ne	Ne	-	Svi
Rumunjska	Svi	Ne	Ne	Ne	Ne	Većina stvari	Ne	Većina stvari
Slovačka	Svi	Ne	Ne	Svi	Svi	Ne	Ne	Ne
Slovenija	Ne	Ne	Ne	-	-	Ne	-	Ne
Španjolska	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Švedska	Svi	Svi	-	Svi	Svi	Svi	-	Ne

Bilješka: „Svi“ označava da je ova kategorija besplatna za svu djecu. „Slabo“ označava da je ova kategorija besplatna samo za djecu iz kućanstava nižeg socioekonomskog statusa. „Ne“ označava da većina ili sve stvari u toj kategoriji nisu besplatne ni za koga pa tako ni za djecu iz kućanstava nižeg socioekonomskog statusa. „-“ označava da ova kategorija nije obvezna u školama u državi. „Većina stvari“ označava da je većina, ali ne sve stvari iz ove kategorije besplatna za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa.

Izvor: Baptista i sur. (2023.)

Školska oprema (npr. bilježnice, olovke, ljepero, škare) koja je potrebna djeci u školi se u većini zemalja članica Europske unije ne osigurava besplatno niti u osnovnom niti u srednjem obrazovanju (usp. Tablica 4.1.1. i Tablica 4.1.2.). Švedska je jedina koja se izdvaja u tom pogledu, no ostale zemlje nemaju takvu praksu te tek djelomično sudjeluju u pokrivanju ostalih školskih troškova u osnovnim i srednjim školama različitim novčanim naknadama za svu djecu ili barem za onu djecu u riziku (npr. Danska, Njemačka, Poljska; usp. Tablica 4.1.1. i Tablica 4.1.2.). Nacionalna izvješća za 19 država članica Europske unije (npr. zemlje središnje Europe poput Austrije, Češke, Slovačke) navode kako se u osnovnoj i srednjoj školi zahtjeva posebna odjeća poput školskih uniformi ili sportske odjeće, ali se ona obično ne osigurava besplatno ni za koga (usp. Tablica 4.1.1. i Tablica 4.1.2.). Takva praksa je i u Hrvatskoj i u Sloveniji, a troškove specifične potrebne odjeće za djecu u osnovnom i srednjem obrazovanju – primarno sportske odjeće ili odjeće koja je potrebna u okviru prakse - u konačnici pokriva kućanstvo u kojem školska djeca žive (Dobrotić i sur., 2021.; Baptista i sur., 2023.).

Situacija je nešto bolja po pitanju informatičke opreme koju osigurava besplatno čak 10 zemalja članica Europske unije za sve učenike u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju (najviše sjevernoeuropske zemlje, npr. Finska, Estonija, Litva), a samo nekoliko država osigurava ovu uslugu besplatno isključivo za učenike iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa u osnovnim i srednjim školama (npr. Hrvatska, Njemačka, Poljska; usp. Tablica 4.1.1. i Tablica 4.1.2.).

Sportska oprema i glazbeni instrumenti koji su potrebni kao nastavni materijal tek se u manjem broju zemalja članica Europske unije osiguravaju besplatno za svu djecu ili za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa kako u osnovnim tako i u srednjim školama, a najviše su to zapadnoeuropske i srednjeeuropske zemlje (npr. Francuska, Njemačka, Slovačka; usp. Tablica 4.1.1. i Tablica 4.1.2.). Osam država – među kojima je uz zemlje jugoistočne i južne Europe (npr. Rumunjska, Portugal, Španjolska) i Hrvatska – uopće ne vodi računa o izdacima tom segmentu obrazovnog procesa te uopće, dakle niti za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa, ne osigurava besplatan pristup tim potrebštinama (Baptista i sur., 2023.).

Izvanškolske aktivnosti, poput školskih izleta, sportskih ili kulturnih aktivnosti, koje su obvezne i dio su kurikulumu za učenike osnovnog i srednjeg obrazovanja se besplatno osiguravaju u osam zemalja, mahom su to zapadnoeuropske zemlje (npr. Luksemburg, Francuska), kao i zemlje sjeverne Europe (npr. Danska, Finska, Nizozemska). Dakle, Hrvatska nije među njima čime se sudjelovanje u ovim aktivnostima ne jamči svim učenicima, a ponajmanje djeci iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa (usp. Tablica 4.1.1. i Tablica

4.1.2.). ESPAN studija ističe kako se u državama koje ne osiguravaju djelotvoran i besplatan pristup izvanškolskim aktivnostima za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa naglašava da razlog tome leži u činjenici kako ne postoje propisi kojima bi se takve aktivnosti mogle osigurati, a često je problem i manjak financijskih sredstava iz lokalnih izvora da se ti troškovi pokriju (Baptista i sur., 2023.). U Cipru, primjerice, roditelji moraju pokriti troškove izvanškolskih aktivnosti za djecu u osnovnim i srednjim školama kao što su izleti na more ili sudjelovanja na kulturnim događanjima poput kazališnih predstava, ali ponekad se ove stvari financiraju fondovima Europske unije te su često učenici osnovnih škola iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa isključeni iz plaćanja za navedene aktivnosti (Kantaris i sur., 2023.).

Prijevoz do škole i iz škole osigurava se besplatno za djecu osnovnih škola iz svu djecu u 11 država članica Europske unije i među tim državama je i Hrvatska, uz sjevernoeuropske zemlje (npr. Švedska, Danska; Tablica 4.1.1.), dok za učenike srednjih škola sredstva za osiguravanje usluge prijevoza do škole osigurava tek pet država (npr. Austrija, Portugal; Tablica 4.1.2.). Promatramo li svih 27 država članica možemo vidjeti kako velik broj zemalja, njih 11 ne osigurava nikakav oblik besplatnog prijevoza za učenike osnovnog obrazovanja, a njih 13 ne financira prijevoz učenicima srednjeg obrazovanja (usp. Tablica 4.1.1. i Tablica 4.1.2.). Neke zemlje imaju barem djelomično osiguran besplatan prijevoz za učenike iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa u osnovnim (jedino Irska; Tablica 4.1.1.) ili srednjim školama (npr. Cipar, Italija; Tablica 4.1.2.), a neke su osigurale novčanu naknadu kako bi djeca iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa pokrila trošak usluge prijevoza u školu i iz nje. Pokrivanje troškova ove usluge se razlikuje od države do države te često ovisi i o udaljenosti između škole i mjesta stanovanja djece koja pohađaju školu (Baptista i sur., 2023.). U Hrvatskoj je prijevoz učenika dužan osigurati osnivač školske ustanove za djecu koja pohađaju osnovnu školu i to svim učenicima od prvog do četvrtog razreda osnovne škole čija je adresa stanovanja udaljena od škole više od tri kilometra, a učenicima od petog do osmog razreda ukoliko im je adresa stanovanja više od pet kilometara udaljena od školske ustanove. Postoje i neke iznimke, primjerice kilometri se ne uzimaju u obzir za osiguravanje prijevoza za učenike s teškoćama u razvoju (Dobrotić i sur., 2021.).

ESPAN studija ističe i kako 24 države članice Europske unije osiguravaju različite novčane naknade koje pomažu kućanstvima u pokrivanju troškova obrazovanja za djecu koja se školuju u osnovnom i srednjem obrazovanju. Novčane naknade se razlikuju i neke su univerzalne (njih osigurava sedam država članica, ponajprije to su sjevernoeuropske zemlje kao Finska, Švedska i Luksemburg), dok se druge temelje na imovinskom cenzusu kućanstva (eng. *means-test*; ove

usluge osigurava Hrvatska, kao i zapadnoeuropske zemlje, npr. Francuska, Njemačka te zemlje južne Europe, npr. Španjolska, Italija). Tri države članice Europske unije (Austrija, Poljska i Luksemburg) za pokrivanje troškova obrazovanja kućanstava nižeg socioekonomskog statusa osiguravaju obje vrste naknada (Baptista i sur, 2023.). Isto tako, postoje jednokratne naknade, kao i one koje se isplaćuju na stalnoj osnovi.

Hrvatska dodjeljuje jednokratne i redovne novčane potpore, obje na temelju provjere imovinskog cenzusa obitelji. Na razini države postoje dva tipa novčanih naknada usmjerenih obrazovnim troškovima, prva je naknada za osobne potrebe korisnika smještaja koja se odnosi na osnovnoškolce i srednjoškolce koji tijekom školovanja koriste uslugu smještaja u učeničkim domovima, a nisu u mogućnosti sami financirati osobne potrebe (naknada za učenike osnovnih škola iznosi 66 eura mjesečno, a za učenike srednjih škola 93 eura), a druga je jednokratna novčana naknada iz sustava socijalne skrbi (Bežovan i sur., 2023.). Ovu naknadu često koriste obitelji nižeg socioekonomskog statusa kako bi svojoj djeci priuštili školske potrepštine. Naravno, može se pretpostaviti kako niti jedna od ove dvije usluge nije dostatna kako bi pokrila troškove poput izvanškolskih aktivnosti ili informatičke opreme (Bežovan i sur., 2023.) Osim nacionalne razine, u Hrvatskoj se novčane naknade za kućanstva nižeg socioekonomskog statusa osiguravaju i na lokalnoj i regionalnoj razini, tako što im lokalna i regionalna vlast pomaže u financiranju troškova prijevoza, smještaja ili osnovnih školskih materijala (Šučur i sur., 2016.; prema Bežovan i sur., 2023.; Dobrotić i sur., 2021.). U Danskoj, Malti i Nizozemskoj ne spominju se nikakve novčane naknade, no pitanje postojanosti novčanih naknada te njihove adekvatnosti znatno ovisi i o nedostatnim podacima koji ne pokazuju točno stanje novčanih naknada vezanih uz obrazovanje, kao i njihovo adekvatno pokrivanje troškova za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa (Baptista i sur, 2023.).

Europska komisija (2021.; prema Dobrotić i sur., 2021.) naglašava kako je potrebno uložiti napore u stvaranje inkluzivnih obrazovnih sustava te uklanjanje barijera financijske i nefinancijske prirode koje ometaju pristup obrazovanju. Takve barijere posebice utječu na djecu koja odrastaju u siromaštvu, a rad na njihovom uklanjanju nedvojbeno može doprinijeti jednakim mogućnostima sve djece, a i prevenirati ranije napuštanje školovanja (Europska komisija, 2021.; prema Dobrotić i sur., 2021.). Među učestalijim preprekama pristupa obrazovanju na koje ukazuju zemlje članice Europske unije su visoki troškovi različitih školskih potrepština te izvanškolskih aktivnosti. Radi se o prepreci koja je prisutna u nemalom broju zemalja i najbolje se može ilustrirati na Španjolske koja ističe kako 24% djece ne može zbog financijskih razloga pristupiti školskim aktivnostima. Na primjeru se Mađarske ukazuje

kako škole prema zakonu ne smiju od kućanstava u kojima djeca žive tražiti da pokriju troškove školskih aktivnosti za djecu budući da školske aktivnosti nisu obavezne, a nisu ni besplatne, zato u mađarskim školama postoji nezakonit doprinos nazvan “razredni novac” koji se prikuplja mjesečno od strane roditelja djece te se tim sredstvima financiraju školski izleti i druge izvanškolske aktivnosti (Gábos i Tomka, 2023.). U nekim državama ne postoje nikakve financijske potpore (primjerice u Grčkoj), što znači da se roditelji ili skrbnici moraju pobrinuti da podmire troškove obrazovanja i školskih aktivnosti. Ovi troškovi su roditeljima često nedostižni i oni si teško mogu priuštiti određene stavke koje su nužne kako bi djeca sudjelovala u obrazovnim aktivnostima i djeca iz kućanstava niskih prihoda ne mogu pristupiti svakoj od njih (Baptista i sur., 2023.).

Regionalne nejednakosti se ističu kao važan čimbenik nejednakog pristupa obrazovnim uslugama, a što je izazov i u Hrvatskoj gdje decentralizaciju prati slabo razrađeni zakonodavni okvir, a što rezultira činjenicom da se ne može svakom djetetu jamčiti pristup jednakim pravima neovisno o mjestu u kojem živi (Dobrotić i sur., 2021.). Lokalne sredine su ključni akteri pri pružanju određenih usluga, no prisutna je znatna neujednačenost u ulaganjima između različitih lokalnih sredina. Također, problem u Hrvatskoj je što su ulaganja u usluge svakako vrlo niska (Dobrotić i sur., 2021.). Šućur i sur. (2016.) analizirali su brojne naknade i programe u svim jedinicama lokalne ili regionalne (područne) samouprave u Hrvatskoj te su primijetili kako ih se može grupirati u nekoliko kategorija budući da su te naknade međusobno slične po svojoj funkciji ili po skupinama kojima su namijenjene. Podaci pokazuju kako gradovi imaju znatno više naknada i programa od općina, a također se primjećuje da razvijenije općine i gradovi financiraju znatno više naknada od onih slabije razvijenih općina i gradova (Šućur i sur., 2016.). Od svih naknada koje financiraju jedinice lokalne i regionalne (područne) samouprave, gotovo polovica (47%) je namijenjena djeci predškolske i školske dobi te studentima, pa sukladno tome ova skupina troši najviše financijskih sredstava iz proračuna. Najveći broj ovih izdataka su subvencije koje se učenicima i studentima isplaćuju periodično sukladno njihovim obrazovnim potrebama (Šućur i sur., 2016.).

4.2. Učinkovit i besplatan pristup školskim obrocima

Školska prehrana bitan je dio procesa obrazovanja u vezi kojeg postoje značajne poteškoće u mnogim zemljama članicama Europske unije. Kao što je već navedeno, Preporuka o uspostavljanju Europskog jamstva za djecu, između ostalih navodi kako države članice Europske unije trebaju djeci u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti jamčiti djelotvoran

i besplatan pristup barem jednom zdravom obroku svaki školski dan (Vijeće Europske unije, 2021.). Radi se o iznimno bitnom aspektu zaštite dobrobiti djece budući da je prikladna prehrana djece važna za njihov zdravi razvoj, osobito pri rođenju i u djetinjstvu. Ako su djeca školske dobi gladna, ona ne mogu uspješno učiti (Bradshaw i Rees, 2019.; prema Frazer i sur., 2020.). Djeca koja odrastaju u siromaštvu imaju veću izloženost neprimjerenom prehrani, a to se može negativno odraziti na njihovo zdravlje i fizički razvoj (Šućur i sur., 2015.). Školski obrok je zato ključan za djecu u siromaštvu jer postoji vjerojatnost da im je to jedini kvalitetan obrok koji će ona pojesti tog dana. Također, adekvatna prehrana doprinosi postizanju i održavanju normalne tjelesne težine, dobrom fizičkom i mentalnom zdravlju. Za djecu je važna uravnotežena prehrana temeljena na namirnicama odgovarajuće razine ugljikohidrata, bjelancevine i masti te preporučenim dozama vitamina i minerala (Frazer i sur., 2020.). Drugim riječima, neadekvatna prehrana djece utječe na njihovo zdravlje i dobrobit tijekom cijelog života (Bradshaw i Rees, 2019.; prema Frazer i sur., 2020.). Stoga su školski obroci dobili značajnu javnopolitičku važnost u obrazovnoj politici. Osim što utječu na dječje psihičko i mentalno zdravlje, doprinose i njihovom školskom iskustvu i postignuću, a istovremeno poboljšavaju sveukupnu prehranu učenika i zdravstvene ishode. Obrazovni ishodi mogu biti poboljšani zahvaljujući adekvatnoj prehrani, dok osiguravanje besplatne školske prehrane učenicima omogućuje uklanjanje nesigurnosti po pitanju prehrane u školi, a roditeljima smanjuje ekonomsku brigu oko plaćanja tog obroka (Dobrotić, 2024.).

Sagledamo li zemlje članice Europske unije, zanimljivo je istaknuti da Finska ima praksu univerzalnih besplatnih školskih obroka za svu djecu koja su u sustavu obrazovanja, od i predškolskog odgoja i obrazovanja do srednje škole, a ova praksa počela je još 1948. godine s namjerom da se ukine pothranjenost te da se poboljša zdravlje cjelokupne populacije (Kangas i Kallioma Puh, 2023.). Također, Estonija, Luksemburg i Švedska imaju sličnu praksu u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju, dok u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju univerzalne besplatne obroke osiguravaju djeci iz kućanstava s niskim prihodima (Baptista i sur., 2023.). Među zemljama koje se ističu s univerzalnim pristupom školskoj prehrani – uz Hrvatsku koja se raspravlja detaljnije u sljedećem poglavlju – možemo još izdvojiti i Latviju koja osigurava obroke za sve učenike od prvog do četvrtog razreda osnovne škole i to u svim školama, i privatnim i državnim, te Litvu koja osigurava univerzalne besplatne obroke predškolskoj djeci i učenicima prvih i drugih razreda osnovne škole, dok kasnije besplatnu prehranu obje zemlje osiguravaju samo učenicima iz obitelji s niskim prihodima (Kļave i sur., 2023.; Lazutka i sur., 2023.).

Druge zemlje članice Europske unije u pravilu imaju ciljane programe, pri čemu variraju od onih sa sveobuhvatnijim programima, a to su uglavnom sjevernoeuropske zemlje (npr. Estonija, Luksemburg, Švedska) do onih gdje gotovo ne postoje besplatni školski obroci za učenike u obveznom obrazovanju, primjerice u Austriji ili Bugarskoj (Baptista i sur., 2023.). Ovdje je važno istaknuti da dok djelotvorno ciljanje programa može smanjiti troškove prilikom osiguravanja univerzalne školske prehrane, u praksi postoje izazovi koji otežavaju mapiranje onih skupina djece kojima je takva usluga najpotrebnija (Frazer i sur., 2020). Izazovi su najčešće povezani uz kriterije pristupa pravima, ali i uz dostupna sredstva za osiguravanje ove usluge. Kada je osiguravanje usluge besplatne školske prehrane univerzalno, tada je sigurno da sva djeca koja pohađaju školu imaju osiguran obrok svakog školskog dana, dok je u državama koje imaju organizirano ciljano pružanje ove usluge moguće da dođe do propuštanja određenog broja djece kojima je ova usluga ipak potrebna (Baptista i sur., 2023).

Slijedom toga ne iznenađuje da zemlje ukazuju kako se, iako djeca iz kućanstava nižeg socioekonomskog statusa u mnogim zemljama članicama Europske unije imaju pravo pristupa besplatnim školskim obrocima, često nose s financijskim (ali i drugim) preprekama u tom pogledu (Baptista i sur., 2023.). U Danskoj nisu osigurani besplatni školski obroci za učenike osnovnih i srednjih škola, pa djeca iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa doživljavaju financijsku prepreku prema zdravom dnevnom obroku jer financiranje tog obroka ostaje trošak koji si ta djeca, odnosno njihove obitelji za njih, moraju platiti (Kvist, 2023.).

Veliki problem u većini zemalja je kako unutar ciljanih programa postaviti kriterije kojima bi se identificirala sva djeca koja bi trebala imati pravo na besplatan školski obrok svakog dana, a da pritom ne budu isključeni oni učenici kojima je to najpotrebnije (Baptista i sur., 2023.).

Također, postoje i prepreke nefinancijske prirode koje u najmanjoj mjeri imaju države u kojima je pravo na besplatan školski obrok organizirano univerzalno, odnosno tako da pokriva sve učenike bez obzira na dob ili imovinsko stanje obitelji učenika (Baptista i sur., 2023.).

Najčešća nefinancijska prepreka su regionalne razlike koje rezultiraju različitim cijenama obroka, ovisno o mjestu u kojem se škola nalazi. Primjerice, u nacionalnom izvješću Slovačke navodi se kako ne bi postojale barijere u besplatnom pristupu školskim obrocima pod uvjetom da su ti obroci potpuno subvencionirani te da subvencija pokriva trošak pripreme obroka bez dodatnog sufinanciranja te kako o općinama ovisi hoće li ukinuti participiranje u tim troškovima za obitelji nižeg socioekonomskog statusa (Gerbery i sur., 2023.).

Ističe se i infrastruktura budući da neke škole nemaju dostupnu kuhinju za pripremu obroka pa se škola mora osloniti na dostavu hrane od strane vanjskih dobavljača. Ova barijera prisutna je i u Italiji jer se u nacionalnom izvješću ističe kako je udio učenika osnovnih i srednjih škola koji nemaju pristup školskoj kuhinji veći od 50%, a razlog tomu leži u ograničenom financiranju na lokalnim razinama (Pavolini i sur., 2023.); isti problem s nedostatnim brojem školskih kantina u svim regijama navodi i Španjolska (Rodriguez Cabrero i sur., 2023.). U takvim se situacijama stvaraju razlike među djecom jer neka djeca dobivaju kuhane i tople obroke, dok druga, kao što je još uvijek slučaj i u Hrvatskoj, dobivaju hladne obroke s mliječnim proizvodima (Baptista i sur., 2023.). Ovako prepreka koja je sama po sebi nefinancijska, znatno ovisi o financijskim sredstvima koja su na lokalnim razinama ključna, posebno kada su u pitanju lokalne zajednice poput ruralnih sredina gdje je potrebno imati vanjske dobavljače hrane kojih je malo i imaju veće prijevozne troškove (Baptista i sur., 2023.). Zanimljiva je nefinancijska barijera koja je navedena u nacionalnom izvješću Estonije, u kojoj su školski obroci besplatni za sve učenike u osnovnim i srednjim školama, a to je osobni negativni stav djece oko školske prehrane, odnosno učenici izjavljuju kako im hrana u školi nije ukusna što može biti rezultat loše kvalitete ili manjka raznolikosti (Toim i sur., 2023.).

Važno je i istaknuti kako u univerzalnim i u ciljanim programima postoji tendencija da države članice Europske unije u programe školske prehrane ne obuhvate srednjoškolce, a što dovodi do pitanja jednakosti po dobi. Ciljevi besplatnih školskih obroka poput osiguravanja odgovarajuće prehrane za sve, poticanje školskog napretka ili poboljšanja zdravlja mogu se ostvariti samo ako su ti školski obroci dostupni besplatno za svu djecu tijekom cijelog djetinjstva i adolescencije (Baptista i sur., 2023.). Ako su obroci dostupni besplatno za učenike do kraja njihovog školovanja, kako osnovnog tako i srednjeg, to je ključno za stvaranje zdravih prehrambenih navika i u budućem životu (Dobrotić i sur., 2021.).

4.3. Hrvatska i Europsko jamstvo za djecu: pristup obrazovanju, školskim aktivnostima i školskoj prehrani

Osvrnemo li se na Hrvatsku, Ustav Republike Hrvatske regulira važnost besplatnog obrazovanja. Naime, u članku 66. Ustava Republike Hrvatske navodi se kako je „obrazovanje u Hrvatskoj svakomu dostupno, pod jednakim uvjetima, u skladu s njegovim sposobnostima“ te kako je „obvezno obrazovanje besplatno, u skladu sa zakonom“ (Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, čl. 66). No stvarno stanje ukazuje kako postoje brojni troškovi povezani s procesom obrazovanja koji u

konačnici ostaju odgovornost roditelja, a što može biti velik problem s kojim se djeca u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti suočavaju jer njihovi roditelji nemaju materijalna sredstva kojima bi im omogućila pristup svim aspektima obrazovnog procesa pa im je taj pristup otežan kako u osnovnoškolskom, tako i u srednjoškolskom obrazovanju. Roditelji ne mogu djeci priuštiti obrazovne materijale koji su im potrebni, često obitelji u riziku nemaju dostupno računalo ili internet u kućanstvu, školski izleti ili izvannastavne aktivnosti su preskupe za roditelje te ih sukladno tome djeca propuštaju pohađati (Dobrotić i sur., 2021.). Djeca koja žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti su zbog ove činjenice neravnopravna sa svojim vršnjacima, te analize pokazuju kako bi uvođenje univerzalnih usluga u obrazovni sustav doprinijelo ravnopravnijem položaju djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (Družić Ljubotina, 2022.).

Tablica 4.3.1. Besplatan pristup školskim potrepštinama i izvannastavnim aktivnostima u okviru osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj

	Osnovno obrazovanje	Srednje obrazovanje
Osnovni školski troškovi	Ne	Ne
Udžbenici	Svi	Slabo
Odjeća	Ne	Ne
Informatička oprema	Slabo	Slabo
Sportska i glazbena oprema	Ne	Ne
Izvanškolske aktivnosti	Ne	Ne
Ostale obvezne naknade	-	-
Troškovi prijevoza	Svi	Slabo

Bilješka: „Svi“ označava da je ova kategorija besplatna za svu djecu. „Slabo“ označava kako je ova kategorija besplatna samo za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa. „Ne“ podrazumijeva kako svi ili većina stvari iz ove kategorije nije besplatna za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa. „-“ označava koje se kategorije ne zahtijevaju u Hrvatskoj.

Izvor: Bežovan i sur. (2023.)

U tablici 4.3.1. možemo vidjeti kako osnovni školski troškovi poput školske torbe, olovki, ljepila, škara, itd. u Hrvatskoj nisu pokriveni niti za osnovnu niti za srednju školu, a što može biti velik financijski izazov za djecu koja dolaze iz kućanstava s niskim prihodima (Bežovan i

sur., 2023.). Takvo financiranje ostaje na roditeljima djece koja žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Upravo zato djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti imaju teži pristup obrazovanju, a osim toga slabije su im priuštivi i ostali materijali koji su im potrebni za školu poput radnih bilježnica, a često nemaju internet niti računalo i drugu informatičku opremu koja im je potrebna u učenju, dok su školski izleti i izvannastavne aktivnosti veliki zalogaj roditeljima za financiranje (Dobrotić i sur., 2021.).

Svakako je pozitivno da su u Hrvatskoj obvezni udžbenici za sve osnovnoškolce besplatni i financirani iz sredstava središnjeg državnog proračuna još od 2018. godine kad je Hrvatski sabor donio Odluku o Zakonu o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu (Hrvatski sabor, 2018.). Također, prema istoj Odluci Vlada može za svaku školsku godinu odlučiti o sufinanciranju obveznih udžbenika za učenike srednjih škola, ako za tu svrhu ima raspoloživa financijska sredstva. Obvezni udžbenici su besplatni za sve srednjoškolce koji žive u kućanstvu koje prima zajamčenu minimalnu naknadu (Hrvatski sabor, 2018.). Ovakva praksa financiranja usluga u školstvu u Hrvatskoj provodi već desetljećima, odnosno financiranje se regulira na ovaj način da vlada iz godine u godinu odlučuje kako će ostvariti pojedinu uslugu kako bi se lakše i brže osigurala sredstva za ranjive skupine učenika. Ipak, ovaj način financiranja sa sobom nosi i određene nesigurnosti zbog načina na koji su ovakve odredbe napisane. S obzirom da je pitanje školskih udžbenika bitan segment školovanja djece, javlja se pitanje što očekivati kad na vlast dođe neka druga vlada koja odluči da za ovu svrhu neće odvajati previše sredstava jer ih nema dovoljno, a prije ih je možda i bilo više. Ipak, za očekivati je da nikada neće doći do potpunog ukidanja sredstava budući da zakonska odredba postoji, na vladi je da osigura određeni financijski dio u državnom proračunu Republike Hrvatske te bi bilo politički rizično da odustane od takve prakse. Prije uvođenja ovih odredbi o besplatnim udžbenicima, obitelji nižeg socioekonomskog statusa su taj novac trebale osiguravati same, a to je predstavljao znatan financijski teret za njihov obiteljski budžet, a također to je direktno utjecalo i na sam obrazovni proces djece. Roditelji su često posezali za jednokratnim novčanim naknadama u sustavu socijalne skrbi, no nisu svi upoznati s činjenicom da postoji ova mogućnost (Dobrotić i sur., 2021.). Stoga ovakvo sustavno djelovanje ima bolji ishod u pokrivanju ovih usluga za svu djecu, a posebice za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa.

Financiranje obvezne specifične odjeće koja je potrebna u školama u Hrvatskoj (npr. sportska odjeća) nije pokriveno i nije besplatno za učenike s niskim prihodima te je takav izdatak isključivo na roditeljima (Bežovan i sur., 2023.). Troškovi sportske i glazbene opreme, kao i

izvanškolskih aktivnosti (poput ekskurzija i izleta) nisu financirani za djecu iz obitelji s niskim prihodima. U nekim slučajevima, subvenciju ovih troškova pokrivaju lokalne zajednice i škole, no ti podaci nisu sustavno dostupni pa zato ne postoji konkretna procjena (Bežovan i sur., 2023.). Ostale obvezne naknade i troškovi nisu pokriveni, ali u Hrvatskoj takve naknade nisu primjenjive jer nisu zahtijevane niti obvezne.

Troškovi prijevoza su za osnovnoškolce u potpunosti pokriveni, a za učenike srednjih škola ta je kategorija djelomično subvencionirana sukladno odlukama vlade. Primjerice, osvrnemo li se na zadnju školsku godinu, Vlada Republike Hrvatske donijela je Odluku o kriterijima i načinu financiranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola za školsku godinu 2023./2024. (NN 95/2023) u kojoj je regulirano kako učenici srednje škole imaju pravo na sufinanciranje 75% troškova prijevoza za putovanje autobusom ili vlakom, osim u slučaju ako su učenici srednje škole članovi kućanstva koje je korisnik zajamčene minimalne naknade ili pomoći za uzdržavanje te ako je dijete bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili ako je pod skrbništvom (NN 95/2023). Prepreka nefinancijske prirode koja se također javlja, a vezana je za troškove prijevoza je nedostatak prijevoza ili nemogućnost organizacije prijevoza za pojedine učenike, koji dolaze iz kućanstava niskih prihoda i žive u ruralnim područjima. Javljaju se poteškoće kod organiziranja njihovog prijevoza do škole i iz nje, posebice kada je u pitanju putovanje u srednju školu koja se najčešće nalazi u nekom većem gradu (Baptista i sur., 2023.). Iako Hrvatska, kako je prethodno navedeno, pokriva, barem djelomično troškove prijevoza učenika do škole i iz škole, problem se javlja po pitanju rasporeda prijevoza koji je obično organiziran u vrijeme školske nastave, dok se izvannastavne ili izvanškolske aktivnosti često održavaju u večernjim terminima te im pojedini učenici ne mogu prisustvovati, jer u tom vremenskom periodu linije javnog prijevoza više nisu dostupne (Bežovan i sur., 2023.).

Osvrnemo li se na pitanje besplatnih obroka u školama, Hrvatska je nakon dvoipogodišnje zagovaračke inicijative četiri profesorice Pravnog fakulteta u Zagrebu pod nazivom „Pravo svakog djeteta na školski obrok“ uvela pravo na jedan besplatan obrok svakog školskog dana za svakog učenika u osnovnoj školi (Dobrotić, 2024.). Od početka drugog polugodišta školske godine 2022./2023. svi učenici u osnovnim školama u Hrvatskoj imaju pravo na jedan besplatan obrok svakog školskog dana što je regulirano Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi na način da Vlada može sukladno raspoloživim sredstvima državnog proračuna, za svaku školsku godinu donijeti odluku o financiranju, odnosno sufinanciranju prehrane za učenike osnovnih škola (NN, 151/22). Slijedom toga Vlada Republike Hrvatske je za drugo polugodište školske godine 2022./2023.

donijela Odluku o kriterijima i načinu financiranja, odnosno sufinanciranja troškova prehrane za učenike osnovnih škola za drugo polugodište školske godine 2022./2023. (NN 156/2022). Sukladno toj odluci Ministarstvo znanosti i obrazovanja zaduženo je da podmiri troškove prehrane za svakoga učenika osnovne škole u Hrvatskoj koji je uključen u školsku prehranu, a redovito pohađa školu. Prehrana se prema toj odluci financira u iznosu od 1,33 eura po danu za svakog učenika za svaki dan kada je na nastavi. Sredstva se refundiraju osnivačima na temelju podataka iz e-dnevnika koliko je učenika bilo u svakom mjesecu uključeno u školsku prehranu. (Odluka o kriterijima i načinu financiranja, odnosno sufinanciranja troškova prehrane za učenike osnovnih škola za drugo polugodište školske godine 2022./2023., NN, 156/2022).

Za školsku godinu 2023./2024. Vlada Republike Hrvatske donijela je novu Odluku o kriterijima i načinu financiranja, odnosno sufinanciranja troškova prehrane za učenike osnovnih škola za školsku godinu 2023./2024. (NN 87/2023). Primjetno je kako u novoj odluci za školsku godinu 2023./2024. Vlada Republike Hrvatske proširuje pravo djece na školski obrok. Naime, učenici koji redovito pohađaju školu i dalje dobivaju pravo na 1,33 eura po danu za sve dane kada su prisutni na nastavi, ali iznimka postoji za učenike koji su uključeni u eksperimentalni program cjelodnevnog nastave u školskoj godini 2023./2024. Oni ostvaruju nešto veće pravo financiranja, a to je iznos od 2 eura po učeniku za svaki dan kad je prisutan na nastavi (Odluka o kriterijima i načinu financiranja, odnosno sufinanciranja troškova prehrane za učenike osnovnih škola za školsku godinu 2023./2024., NN 87/2023). Primjetno je kako je dnevni iznos za financiranje, odnosno sufinanciranje školske prehrane učenika ostao u školskoj godini 2023./2024. isti kao i u drugom polugodištu školske godine 2022./2023., ali u međuvremenu je došlo do povećanja inflacije što znači da iznos namijenjen dnevnom obroku za djecu u školi ne prati povećanje cijena i postavlja se pitanje je li to dovoljan iznos za školsku prehranu učenika u trenucima inflacije koja brzo i u velikoj mjeri pogađa Hrvatsku iz dana u dan.

Nedostatak koji se veže uz samo pružanje i osiguravanje školskih obroka za djecu je još uvijek i nedostatna infrastruktura diljem zemlje. Naime, u nekim dijelovima Hrvatske postoje osnovne škole koje nemaju adekvatnu kuhinju u kojoj mogu pripremati školske obroke (Dobrotić, 2024.). U tom slučaju, budući da lokalna zajednica kao najčešći osnivač osnovnih škola dobiva osigurana sredstva za financiranje odnosno sufinanciranje školske prehrane, ona treba posebnu pažnju pridati onim školama koje nemaju kuhinju ili nemaju adekvatnu kuhinju za pripremu toplog obroka te trebaju osmisliti načine kako svakog dana u školu donijeti školske obroke

učenicima. Upravo zato što sustav organiziranja školske prehrane nije adekvatan, pitanje ispunjenja potrebe djece za zdravom i redovitom prehranom i dalje ostaje neadekvatno riješeno u pojedinim sredinama, a dodatan je izazov i činjenica kako u srednjim školama niti nema organizirane školske prehrane jer prema zakonu ona nije obvezna. U mnogim srednjim školama nije prisutna kuhinja ili menza, pa srednjoškolcima ostaje mogućnost prehrane u obližnjim pekarama ili objektima brze prehrane (Dobrotić i sur., 2021.).

Bežovan i sur. (2023.) ističu kako pitanje besplatnih obroka ovim Zakonom nije konačno riješeno, jer financiranje besplatnih obroka ovisi o postojanju sredstava u središnjem državnom proračunu za ovu uslugu (Bežovan i sur., 2023.). No, pitanje je besplatnih školskih obroka regulirano na isti način kao i pitanje besplatnih udžbenika u školama. Svaka odluka o donošenju takve mjere ostaje na Vladi Republike Hrvatske. Dok god Vlada vidi i prepoznaje problem nedostatka školskih obroka, može odlučiti koristiti određene svote novca za financiranje ove usluge. Isto tako, jednako kao i kod školskih obroka, odluka da se sredstva ne osiguraju može biti politički nepopularna (Dobrotić, 2024.).

Općenito gledano, jedna bitna poteškoća koja iskače u hrvatskom kontekstu je činjenica da su u Hrvatskoj mjerama subvencije za školske potrepštine obuhvaćeni korisnici zajamčene minimalne naknade, no osim njih postoji značajan broj obitelji koji ne primaju zajamčenu minimalnu naknadu, ali su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti jer imaju niži socioekonomski status, no na njih se mjere subvencioniranja pojedinih školskih usluga ne odnose (Dobrotić i sur., 2021.). Također, prisutan je nejednak pristup osiguravanju obrazovnih materijala jer neke lokalne zajednice godinama financiraju te kategorije za djecu u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, dok velik broj njih ipak ne sudjeluje u tim troškovima, posebice ako su to lokalne zajednice s niskim proračunima (Dobrotić i sur., 2021.).

5. Zaključak

Siromaštvo djece postaje sve češća tema u stručnoj javnosti te se na njega gleda kao na veliki lokalni i globalni izazov (Kletečki Radović i sur., 2017.). Djeca su individue koje imaju pravo na zaštitu svojih interesa i prava, poput prava na obrazovanje, ali ranjivi su i nisu u položaju sami se brinuti za svoj životni standard (Šućur i sur., 2015.). Odrastanje u uvjetima siromaštva sa sobom nosi rizike koji na rast i razvoj djece ostavljaju razne posljedice, a također se mogu prenijeti i na njihovu odraslu dob, kao i na buduće generacije. Posljedice siromaštva se isprepliću i kumulativne su, neke su rezultat direktnog manjka financijskih sredstava, a neke

su rezultat drugih čimbenika. Sukladno tome, jasno je da se rad na rješavanju problema siromaštva djece ne može oslanjati samo na povećanje prihoda kućanstvima. Osiguravanje financijskih sredstava može pomoći u uklanjanju nekih posljedica siromaštva, no nikako ne može riješiti sve posljedice (Šućur i sur., 2015.). Za izlazak djece iz siromaštva, potrebno je raditi na socijalnim politikama koje djeci osiguravaju pristup društvenim resursima (UNICEF, 2005., prema Šućur i sur., 2015.), a obrazovne politike u tom su kontekstu svakako jedan od ključnih sektora o kojem je potrebno voditi računa jer da bi se poboljšale životne šanse djece koja žive u siromaštvu, potrebno je raditi na ublažavanju siromaštva u djetinjstvu te poboljšanju obrazovnih postignuća (Šućur i sur., 2015.).

Kao što smo vidjeli, isto se naglašava i u brojnim međunarodnim dokumentima, koji ističu kako je obrazovanje temeljno ljudsko pravo. Ono je garantirano brojnim strateškim dokumentima na međunarodnoj i na europskoj razini, dok odrastanje u siromaštvu može otežati djeci pristup tom pravu te je bitno u dizajnu samih obrazovnih politika voditi računa o tome kakav utjecaj ima odrastanje u siromaštvu na obrazovne ishode djece i isto prevenirati različitim mehanizmima. Između ostalih dokumenata, na razini Europske unije je 2021. godine usvojena preporuka o uvođenju Europskog jamstva za djecu koja teži tome da sva djeca, a posebice ona u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti imaju pristup osnovnim pravima i uslugama, među kojima je i besplatan pristup kvalitetnim uslugama na području obrazovanja, kao i pristup adekvatnoj školskoj prehrani – dvije usluge na koje je posvećena pažnja u ovom radu (Dobrotić i sur., 2021.).

Ovaj rad pokazao je kako je za bolje obrazovno postignuće potrebno raditi ne samo na besplatnom obrazovanju u pogledu samih školarina, već i kroz mjere kao što su osiguravanje popratnih obrazovnih sadržaja poput školskih materijala, školskih aktivnosti ili školskih obroka. Kao što ukazuje ESPAN analiza (Baptista i sur., 2023.), obrazovanje jest besplatno po pitanju same školarine u svim zemljama članicama Europske unije, pa tako i u Hrvatskoj, no kada se učenik upiše u školu javljaju se brojni drugi troškovi koji isključivo padaju na teret roditeljima učenika, budući da u puno situacija država ili lokalna zajednica nisu preuzele odgovornost za financiranje svih izdataka koji se javljaju tijekom obrazovnog procesa (npr. izleti, sportska ili glazbena oprema i sl.).

Svaka pomoć u financiranju, primjerice školskog obroka ili udžbenika ponajprije pomaže obiteljima koji imaju niska primanja, kako ne bi morali razmišljati o financijskom aspektu tih sadržaja. Uz ekonomsko rasterećenje roditelja, takve mjere mogu dovesti i do drugih pozitivnih ishoda za dobrobit djece. Primjerice, financiranje besplatnih školskih obroka doprinosi i

stvaranju te održavanju zdravih prehrambenih navika tijekom adolescentske i odrasle dobi. Osim toga, kvalitetna prehrana je važna za osobni rast i razvoj djece, kao i za njihove obrazovne ishode koji su uspješniji ukoliko je prehrana djece svakog dana prikladna i zadovoljava potrebne nutritivne vrijednosti (Frazer i sur., 2020.).

Ukoliko se obitelj nosi sa nedostatkom financijskih sredstava, obrazovanje djece postaje izazov za nju, posebice ukoliko se unutar javnih politika na nacionalnoj ili lokalnoj razini neka od usluga povezanih sa obrazovanjem ne subvencionira ili ne pokriva na neki način u financijskom smislu. Djeca iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa upravo zato često upadaju u stanje deprivacije jer ostaju zakinuta za pojedine usluge iz spektra obrazovanja, primjerice, ne sudjeluju u izvannastavnim aktivnostima ili ne upisuju željene obrazovne programe koji su u drugom gradu zbog financijske prepreke njihove obitelji koja im ne može ove stvari financirati. U radu se analiziraju podaci na razini 27 država članica Europske unije kako bi se uvidjelo koje su razlike prisutne u besplatnom pristupu uslugama obuhvaćenim Europskim jamstvom za djecu i to diljem Europe, kako bi države mogle međusobno utjecati jedna na drugu pozitivnim praksama. Podaci su pokazali kako većina država ima načine kako ostvariti školarcima ove usluge besplatno, primjerice u većem broju država članica Europske unije se učenicima osiguravaju besplatni školski materijali u vidu udžbenika (barem onima koji su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti), dok se školska oprema uglavnom ne financira. Informatička oprema koja je potrebna za sudjelovanje u nastavi osigurana je tek u nekim zemljama, što bi sukladno tehnološkom napretku trebalo biti puno više zastupljeno. Analiza je pokazala kako se financiranje izvannastavnih aktivnosti poput školskih izleta osigurava većinski u razvijenim zapadnim zemljama Europe, dok u ostatku kontinenta, primjerice na jugoistoku, to još uvijek nije pokriveno. U konačnici, tu je i usluga prijevoza koja se u velikom broju država barem za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa osigurava, ponekad prema određenim kriterijima, no svakako je ovo usluga vrijedna sustavnog pokrivanja upravo zbog regionalnih nejednakosti, primjerice, za učenike koji žive u ruralnim sredinama u kojima nisu dostupni obrazovni programi koji ih zanimaju, već za njihovo pohađanje moraju putovati u druge gradove.

Drugi dio analize podataka u radu je usmjeren na financiranje obroka koje se sve više osigurava u zemljama Europske unije, a u Hrvatskoj je besplatan školski obrok zakonski definiran što je velik je korak ka boljim obrazovnim politikama i sveukupnom napretku obrazovnog sustava Hrvatske. Ipak, prisutan je nedostatak u pružanju ove usluge, a to je pitanje reguliranja iznosa koji je zakonom određen za svakog učenika u Hrvatskoj. Taj iznos je trenutačno 1.33 eura po

učeniku, što ne prati trendove inflacije. Ako inflacija utječe na cijene namirnica, logično je pretpostaviti i da iznos koji je ostao isti za školsku prehranu ne može biti adekvatan za cijene koje su povećane. Stoga je nužno povećati iznos koji je namijenjen financiranju dječjih obroka kako bi se unutar tog iznosa moglo financirati sve nutrijente koji su bitni u prehrani djece školske dobi te kako se ne bi zdrave namirnice zamijenile onim manje zdravima koje su jeftinije i lakše se uklapaju u manji iznos namijenjen za školsku prehranu.

Na kraju također valja usporediti podatke o nejednakom pristupu uslugama iz spektra obrazovanja s bazičnim principima koji su garantirani u međunarodnim dokumentima, odnosno primjetno je kako ti principi još uvijek nisu zadovoljeni. Primjerice, Konvencijom o pravima djeteta jamči se uključivo, pravedno i kvalitetno obrazovanje za sve, što prema podacima iz analize vidljivo nije ostvareno u svim državama članicama Europske unije, jer osiguravanje usluga i potrepština iz spektra obrazovanja manjka u pojedinim državama, a upravo te usluge i potrepštine su bitne kako bi se obrazovanje za učenike osiguralo u punom opsegu koji je zajamčen međunarodnim dokumentima.

Zaključno, ovaj rad koji analizira pokrivanje usluga koje jamči Europsko jamstvo za djecu, kao i sam sadržaj Europskog jamstva za djecu, trebaju služiti kao preporuka državama članicama Europske unije za daljnji rad u području pružanja obrazovnih politika i socijalnih programa usmjerenih stvaranju učinkovitog pristupa djece u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti obrazovanju. Države članice Europske unije, pa i sama Hrvatska, iznesenim podacima i preprekama financijske i nefinancijske prirode koje su prisutne u izvješću, trebale bi biti potaknute na prijeko potrebno jačanje programa, mjera i usluga koje bi imale koristi na osobni rast i razvoj sve djece, a posebice one u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, a sve s konačnim ciljem potpunog uklanjanja nejednakosti u pristupu obrazovanju među djecom.

6. Popis literature

1. Ajduković, M., Matančević, J., & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 277-308.
2. Babić, Z. (2020). Ulaganja u djecu kao visoko isplativa socijalna investicija. *Paediatrica Croatica*, 64(2), 56-64.
3. Baketa, N. (2012). Europeizacija obrazovanja odraslih u Hrvatskoj. *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, 16(1.(28)), 55-67.
4. Baptista, I., Guio, A., Marlier, E. and Perista, P. (2023). Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee: An analysis of policies in the 27 EU Member States. European Social Policy Analysis Network (ESPAN), Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. Bežovan, G., & Baturina, D. (2019). Europski stup socijalnih prava. *Revija za socijalnu politiku*, 26(1), 115-122.
6. Bežovan, G., Šućur, Z. & Babić, Z. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Croatia. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
7. Bilić, V. (2016). Školski uspjeh djece i mladih koji odrastaju u siromaštvu i materijalno nepovoljnim uvjetima. *Nova prisutnost*, 14(1), 91-106.
8. The Council of the European Union (2021). Council Recommendation (EU) 2021/1004 of establishing a European Child Guarantee. Luxembourg: Official Journal of the European Union.
9. Declaration of the Rights of the Child, G.A. res. 1386 (XIV), 14 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 19, U.N. Doc. A/4354 (1959).
10. Dobrotić, I., Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. & Buković, N. (2021) Dubinska analiza stanja i podloga za razvoj Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj. Dostupno na [https://www.unicef.org/croatia/media/10146/file/Dubinska% 20analiza% 20stanja](https://www.unicef.org/croatia/media/10146/file/Dubinska%20analiza%20stanja)
11. Dobrotić, I. (2024). Free school meals in Croatia: the scheme introduction and implementation challenges. *University of Zagreb: Faculty of Law*.
12. Dragičević, T., & Ljubotina, O. D. (2022). SIROMAŠTVO DJECE–POSLJEDICE I ZAŠTITNI ČINITELJI. *Pravnik, Law & Society Review*, 56(108).

13. Eurostat (2023.). Persons at risk of poverty or social exclusion by age and sex. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n_custom_12144866/default/table?lang=en (Pristupljeno 26.08.2024.)
14. European Commission (2021). Council adopts European Child Guarantee. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes&newsId=10024> (Pristupljeno 17.01.2024.)
15. European Commission (2021a). The European Pillar of Social Rights: turning principles into actions. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes&newsId=9939> (Pristupljeno 27.02.2024.)
16. European Commission (2017). EU leaders proclaim the European Pillar of Social Rights. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes&newsId=9003> (Pristupljeno 24.02.2024.)
17. European Commission (2021b). European Pillar of Social Rights - Building a fairer and more inclusive European Union. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1226&langId=en&> (Pristupljeno 17.06.2024.)
18. European Commission (2021c). The EU strategy on the Rights of the Child and the European Child Guarantee. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en (Pristupljeno 20.06.2024.)
19. Fabijanić Gagro, S. (2023). Izazovi prava na obrazovanje djece u ispunjavanju ciljeva održivog razvoja. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 14(1), 129-149.
20. Farnell, T. (2012). Jednake prilike u obrazovanju u globalnoj perspektivi. *Priručnik studenti s invaliditetom: opće smjernice*.
21. Ferrera, M., Corti, F., & Keune, M. (2023). Social citizenship as a marble cake: the changing pattern of right production and the role of the EU. *Journal of European Social Policy*, 33(5), 493-509.
22. Frazer, H., Guio, A. C., & Marlier, E. (2020). *Feasibility study for a child guarantee (FSCG)*. European Commission.
23. Gábos, A. & Tomka, Zs. (2023). Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Hungary. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.

24. Gerbery, D., Polačeková, Z., Bednárík, R. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Slovakia. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
25. Kangas, O. and Kallioma-Puha, L. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Finland. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
26. Kantaris, M., Andreou, S.N., Chrysostomou, S. and Lalioti, V. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Cyprus. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
27. Kirov, V. & Yordanova, G. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Bulgaria. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
28. Kļave, E., Rajevska, O., Rajevska, F. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Latvia. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
29. Konvencija o pravima djeteta (1989.). <https://www.humanium.org/en/convention/text/>
30. Kopic, Ž., & Korajac, V. (2010). Djeca i djetinjstvo u dokumentima o pravima djece. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56(24), 45-54.
31. Kvist, J. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Denmark. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
32. Lazutka, R., Žalimienė, L., Navickė, J. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Lithuania. European Social Policy Analysis Network: European Commission
33. Ledić, M. (2018). Dohodovno i multidimenzionalno siromaštvo djece u Hrvatskoj. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 26(2 (141)), 7-58.
34. Ljubotina, O. D. (2022). IMAJU LI DJECA KOJA ŽIVE U UVJETIMA SIROMAŠTVA JEDNAK PRISTUP OBRAZOVANJU?. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 29(2).
35. Ljubotina, O. D., Sabolić, T., & Radović, M. K. (2017). ŽIVOT OBITELJI S DJECOM U UVJETIMA SIROMAŠTVA IZ PERSPEKTIVE RODITELJA. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 24(2).
36. Nowak, M. (2021). Introduction to the international human rights regime (Vol. 14). Brill.

37. *Odluka o kriterijima i načinu financiranja, odnosno sufinanciranja troškova prehrane za učenike osnovnih škola za drugo polugodište školske godine 2022./2023.* (2022). Zagreb. Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
38. *Odluka o kriterijima i načinu financiranja, odnosno sufinanciranja troškova prehrane za učenike osnovnih škola za školsku godinu 2023./2024.* (2023). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
39. *Odluka o kriterijima i načinu financiranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola za školsku godinu 2023./2024.* (2023). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
40. Pavolini, E., Natili, M., Jessoula, M. and Raitano, M. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Italy. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
41. Pavić, Ž. (2016). Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: trenutačno stanje i pravci budućih istraživanja. Znanstvene, kulturne, obrazovne i umjetničke politike–europski realiteti (200. obljetnica rođenja Josipa Jurja Strossmayer). Zbornik radova, 2, 370-381.
42. Radović, M. K., Vejmelka, L., & Ljubotina, O. D. (2017). UČINAK SIROMAŠTVA NA DOBROBIT I KVALITETU ŽIVOTA OBITELJI IZ PERSPEKTIVE DJECE. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 24(2).
43. Rodríguez Cabrero, G.; Moreno Fuentes, F.J. and Marbán Gallego, V. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Spain. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission
44. Sirovátka, T., Jahoda, R., Malý, I. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Czechia. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission
45. Stropnik, N., and Prevolnik Rupel, V. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Slovenia. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
46. Stubbs, P., Ledić, M., Rubil, I., & Zrinščak, S. (2017). Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj: policy brief.
47. Šućur, Z. (2014). Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid. *Bogoslovska smotra*, 84(3), 577-610.
48. Šućur, Z., Babić, Z., Urban, I., & Baran, J. (2016). *Struktura naknada, izdaci i korisnici programa socijalne zaštite u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

49. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., & Babić, Z. (2015). Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj. Zagreb: UNICEF.
50. Toim, K., Melesk, K., Kender, E., Kletter, T. (2023) Access for children in need to the key services covered by the European Child Guarantee – Estonia. European Social Policy Analysis Network, Brussels: European Commission.
51. Tomljanović, M. (2020). Razvojne strategije i budućnost EU. *Ekonomski misao i praksa*, 29(1), 269-288.
52. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2024). Convention against Discrimination in Education. URL: <https://www.unesco.org/en/right-education/convention-against-discrimination> (Pristupljeno 02.06.2024.)
53. Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
54. Zakon o dopuni Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine*, NN 151/22.
55. Zakon o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu. *Narodne novine*, 116/2018.
56. Žiljak, T. (2007). Europski okvir za nacionalne obrazovne politike. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 3(1), 261-281.

Popis priloga

Tablica 4.1.1. Besplatan pristup školskim potrepštinama i izvanškolskim aktivnostima u okviru osnovnoškolskog obrazovanja u zemljama članicama Europske unije

Tablica 4.1.2. Besplatan pristup školskim potrepštinama i izvanškolskim aktivnostima u okviru srednješkolskog obrazovanja u zemljama članicama Europske unije

Tablica 4.3.1. Besplatan pristup školskim potrepštinama i izvanškolskim aktivnostima u okviru osnovnoškolskog i srednješkolskog obrazovanja u Hrvatskoj